

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Hana Kameníková

Peněžité zadostiučinění jako právní prostředek ochrany osobnosti v občanském právu

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jiří Švestka DrSc.

Katedra: Občanské právo

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): červen 2011

„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval/a samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.“

V Praze dne.....

Podpis.....

Obsah

Úvod.....	1
I. Pojem osobnosti.....	4
1.1. Zamyšlení prvé: Subjekt práva - fyzická osoba nebo člověk?.....	4
1.2. Úvaha druhá – jednotlivé koncepte osobnostních práv na území České republiky ukotvených v právním řádu	8
1.2.1. Socialistické pojetí osobnosti?.....	8
1.2.2. Iusnaturalistická koncepce – člověk a antropocentrické pojetí práva.....	11
1.3. Úvaha třetí – vznik a zánik osobnosti.....	14
II. Všeobecné osobnostní právo v objektivním a subjektivním smyslu, další obecné teoretické otázky	18
III. Zásah do osobnostních práv a jeho následek. Pojetí škody a imateriální újmy.....	21
3.1. Pojem škoda, imateriální újma, materiální újma	21
3.2. Předpoklady vzniku občanskoprávních sankcí za nemajetkovou újmu.....	27
IV. Prostředky ochrany osobnosti.....	32
4.2. Postmortální ochrana	34
V. Finanční satisfakce - peněžité zadostiučinění.....	37
5.1. Filosofická úvaha a historická komparace.....	37
5.2. Podmínky pro eventuální přiznání finanční náhrady.....	39
5.3. Vyčíslování újmy, problematika praxe, procesní problematika, názory na mantinely ukotvené právními předpisy.....	43
5.4. Otázka plynutí času. Promlčitelnost nároků z finančního zadostiučinění, promlčecí lhůta?.....	50
5.5. Srovnání uplatnění nároků podle § 444 a § 13 odst. 2.....	56
5.5.1. Poskytování peněžité satisfakce podle § 444 o.z. - bolestné a ztížení společenského uplatnění	56
5.5.2. Problematika ustanovení § 444 odst. 3 na jednorázové odškodnění pro případ smrti a nároku na ochranu osobnosti v případě zásahu do soukromí a rodinného života uplatňovaného podle § 13	60
Závěr	65
Monetary satisfaction as a legal tool for the protection of personal rights under civil law	72

Úvod

Ochrana osobnosti a zejména náhrada tzv. imateriální újmy jsou jedním z řady problematických institutů, jež jsou v současné době diskutovány v souvislosti s návrhem nového občanského zákoníku. Důvody jsou několikery, nicméně klíčovým je zejména nedostatečná úprava ochrany osobnosti v současném občanském zákoníku, která vychází z materialistické a socialistické koncepce tak, jak byl konstituován v roce 1964. Pojímáno ve srovnání s jinými soukromoprávními kodexy v demokratických právních řádech je tak současná úprava zjevně nedostatečná a nabízí z hlediska právního nahlížení *de lege ferenda* řadu okruhů k úvahám.

Připravovaná rekodifikace soukromého kodexu s touto nedokonalostí recentního stavu počítá, když v důvodové zprávě poukazuje na nedostatečnou úpravu osobnostních a statusových otázek. *„Důraz na majetkové vztahy vede především k podcenění významu statusových otázek a úpravy osobních práv vůbec, jimž i starý obecný zákoník občanský z r. 1811 věnoval (včetně práva rodinného) zhruba čtvrtinu svých ustanovení. Moderní občanský zákoník Québecu věnuje jen úpravě právního postavení člověka a jeho osobním právům na 300 ustanovení a rodinnému právu dalších 250. Proti tomu náš platný občanský zákoník věnuje osobním právům člověka 9 ustanovení.“¹*

Samozřejmě se nabízí otázka, zda navrhované řešení, tak jak je v současné době předloženo poslanecké sněmovně², je řešením, které se koncepčně vydává správným směrem. V souladu s publikovanými Principy evropského deliktního práva (PETL) je na místě zamyslet se i nad koncepčním pojetím škody pouze pro škodu majetkovou, či zda by navrhovaná úprava měla do institutu škody zahrnout i imateriální újmu. I to bude jednou z úvah této práce.

Vzhledem k poměrně širokému zaměření tématu je evidentní, že v souladu s doporučenými standardy a požadavky kladenými na rozsah diplomových prací bude nevyhnutelné se některým, zejména aktuálnějšími otázkám věnovat podrobněji, zatímco v jiných částech jen letmo nastínit jejich problematické aspekty.

¹ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku z http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011_DZ.pdf; ke dni 2.6.2011, s. 591

² Vládní návrh byl předložen poslanecké sněmovně, v době tvorby textu však nebylo jasné, zda tento návrh bude přijat a nový občanský zákoník se stane součástí právního řádu ČR.

Tato práce by se proto měla zejména zaměřit na otázky fyzické integrity, tj. na problematiku porušení osobnostních práv spojených se zdravím a životem lidských bytostí. Vzhledem k tomu, že tématem práce je peněžité zadostiučinění, tato práce se zaměřuje zejména na satisfakční funkci v případě, kdy se morální zadostiučinění nejeví jako dostatečné a subsidiárně se uplatní ustanovení § 13 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb. o relutární satisfakci.

Cílem práce je především pokusit se odpovědět na otázky, které před sebe klade recentní právní jurisprudence. V úvodu se proto nevyhnu ani základnímu analytickému pokusu o vymezení pojmu osobnosti z hlediska právního, včetně nastínění koncepcí chápání tohoto pojmu v historii i současnosti /tj. zejména iusnaturalistické koncepce, která ovládá navrhovanou novelu občanského zákoníku, koncepce socialistické, která předcházela úpravě občanského zákoníku do roku 1989 a která do jisté míry předznamenává charakter současného občanského zákoníku, či některých pozitivistických koncepcí – zejména školy normativní a historicko-právní školy F. Savignyho/.

Z praktického hlediska je pak velmi aktuální otázka promlčitelnosti náhrady nemateriální újmy v penězích, jež byla sjednocena rozhodnutím sp.zn. 31 Cdo 3161/2008, které sjednotilo současnou interpretační praxi. Nicméně i tady se kladou další sporné otázky, zda upřednostnění zásady *vigilantibus iura* není kontroverzní k chápání nehmotné stránky chráněných statků v rozličnosti k majetkovému charakteru jejich plnění³.

Taktéž se pokusím pomocí zahraničně-právní komparace srovnat recentní úpravy tzv. imateriálních nároků ze zásahu do fyzické integrity ve vybraných evropských státech – zejména se jedná o otázku, zda současná koncepce úpravy bolestného a ztížení společenského uplatnění v oddíle upravujícím odpovědnosti za škodu je akceptovatelná a správná, a zda je jediná možná. Sporný z tohoto pohledu je

³ Jak upozorňuje Ivo Telec, „odlišným kritériem, namísto chráněného předmětu, by bylo teoreticky zvolit hledisko „předmětu plnění“. Zda plnění, jehož se nárok domáhá, je osobní, nebo peněžité (majetkové). Toto kritérium si sice lze teoreticky představit jako vědecky přijatelné, avšak *de lege lata*, by nebylo konformní s ustanovením § 1 odst. 1. Proto je nelze použít pro případ platného českého občanského práva (řádu). Vezmeme-li za bernou minci kritérium „předmětu ochrany“, musíme být důslední co do jeho myšlenkového provedení. Vědeckou chybou by bylo mísit obě hlediska dohromady, či jednou používat jedno z nich a podruhé, když by se nám to právně politicky nehodilo, používat hledisko druhé.“ (ELIÁŠ, Karel aj. *Občanský zákoník: velký akademický komentář I. svazek*. I. vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2008. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7, s. 94). Z tohoto pohledu se otázka koncepčních nedostatků současného právního názoru konstantní judikatury jeví jako přinejmenším sporná.

i náhled na ustanovení § 444 občanského zákoníku na jednorázové odškodnění pro případ smrti (tzv. imateriální škoda) a jeho vztah k imateriální újmě. Zatímco část vědecké obce zcela upřednostňuje názor, že výše nemajetkové újmy na zdraví by neměla být normována a měla by tedy být ponechána na vůli soudce /nikoliv však na libovůli/, někteří vidí v této koncepci praktickou problematičnost. Rozhodnutí některých soudů první instance, při kterých absentuje odůvodnění nebo je toto odůvodnění zcela v rozporu s koncepcí zadostiučinění, tomuto názoru přisvědčuje, jakkoliv je z teoretického hlediska zřejmě nesprávný.

V neposlední řadě pak úvahy v oblasti lidského zdraví zaměřím na nově se objevující žaloby na imateriální újmu způsobené poskytováním zdravotní péče bez informovaného souhlasu.

Jen okrajově se pak zmíním o satisfakci v případě imateriální újmy v některých dalších dílčích osobnostních právech.

I. Pojem osobnosti

1.1. Zamyšlení první: Subjekt práva - fyzická osoba nebo člověk?

„*Omne individuum rationalis natura dicitur persona*“ Tomáš Akvinský

„*Pokládáme za samozřejmé pravdy, že všichni lidé jsou stvořeni sobě rovni, že jsou obdařeni svým stvořitelem určitými nezcizitelnými právy, že mezi tato práva náleží život, svoboda a sledování osobního štěstí. Že k zajištění těchto práv se ustanovují mezi lidmi vlády, odvozující svoji oprávněnou moc ze souhlasu těch, jimž vládnou. Že kdykoliv počne být některá vláda těmto cílům na překážku, má lid právo jí změnit nebo zrušit a ustanovit vládu novou, která by byla založena na takových zásadách a měla svoji pravomoc upravenou takovým způsobem, jak uzná lid za nejvhodnější pro zajištění své bezpečnosti a svého štěstí.*“⁴

„*Natural rights is simple nonsense: natural and imprescriptible rights, rhetorical nonsense — nonsense upon stilts.*“⁵

Soukromé právo je založeno na ochraně některých základních subjektivních práv, z nichž jedním z nejdůležitějších jsou subjektivní práva osobnostní. „*Právní ochrana člověka, lidské osobnosti a rodiny, jakož i úprava osobního stavu lidí a právnických osob, patří vedle úpravy vlastnictví, závazků a odpovědnosti za delikty mezi pilíře obecného soukromého práva (práva občanského). Chtěli-li bychom tyto pilíře ještě více zúžit, zůstaly by nám v zásadě jen dva z nich, chápané v jejich širším pojetí: lidská osobnost a vlastnictví.*“⁶

V demokratických právních řádech a v antropocentrickém pojetí koncepce nového občanského zákoníku je pojem osobnost pochopitelně kladen na první místo. Český právní řád ovšem pojem „osobnost“, „člověk“, ani „osoba“ žádným způsobem nedefinuje. Osobně se domnívám, že absence definice je správná, normativní uchopení

⁴ Deklarace nezávislosti Spojených států amerických

⁵ HARRISON, Ross. Jeremy Bentham. Honderich: Oxford University Press, 1995, p. 85–88

⁶ ELIÁŠ, Karel aj. *Občanský zákoník: velký akademický komentář I. svazek*. I. vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2008. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7, s. 93

by zřejmě postrádalo smysl. Nicméně v teorii právní je již vytvořen dostatečný interpretační usus, podle nějž se při právní realizaci postupuje.

Dovolím si teď delší citaci, než je tomu v tradičních vědeckých pracích obvyklé, nicméně se pokusím nastínit pojmy tak, jak vychází ze současného doktrinálního výkladu. Citace budou vycházet ze dvou klíčových výkladových komentářů občanského zákoníku. Následně se pokusím tyto pojmy kriticky rekonstruovat.

Občanský zákoník⁷ nabízí následující výklad pojmu osobnost, právní subjektivita a osoba. *„Právní osobnost je totéž co právní subjektivita. Člověk má přirozené právo, aby ho stát, pozitivní právo i další osoby respektovaly jako osobu v právním smyslu, a oprávnění na respekt k jeho právnímu statusu jako osoby). Podle čl. 6 Všeobecné deklarace lidských práv má každý „právo, aby byla všude uznávána jeho právní osobnost“. Z právní osobnosti člověka plyne, že veřejná moc, resp. zákon, člověku nedává právní postavení osoby, nýbrž jej jako osobu v právním smyslu uznává a zaručuje mu uplatňování oprávnění z toho vyplývajících (srov. čl. 5 LPS).*

Osobou v právním smyslu je ten, kdo je způsobilý mít práva a povinnosti. Tato způsobilost se označuje jako právní subjektivita. Osoba, která je s to rozhodovat sama o sobě, tedy ze své vůle vlastními úkony nabývat práv a zavazovat se k povinnostem, je způsobilá k právním úkonům (někdy se mluví o svéprávnosti; k tomu viz komentář k § 8). Lze se setkat i s termínem právní způsobilost, označujícím souhrnně jak právní subjektivitu, tak svéprávnost (a někdy zahrnujícím i deliktní způsobilost osoby). Právní důsledky, vyplývající z toho, že někdo je osobou v právním smyslu, vyjadřuje souhrnně právní status. Právní status osoby však nevyjadřuje jen její právní způsobilost ve výše uvedeném smyslu, nýbrž i další aspekty (viz dále).“

Zestručním-li výše uvedený text, pak právní osobnost je ztotožňována s právní subjektivitou, přičemž osobou je chápán ten, kdo je způsobilý mít práva a povinnosti, tedy ten, kdo má právní subjektivitu. Zdá se mi, že zde ovšem ke kýženému výsledku na základě důsledné interpretace nedospějeme, neboť osobu definuje osobnost a osobnost definuje osobu. Osobnost je vlastností osoby. Ani to však není zcela jednoznačné. Podstatný je tedy text, že zákon /veřejná moc/ člověku nedává právní postavení osoby, nýbrž je jako osobu v právním smyslu uznává – míněna je osoba fyzická. Tato teze se

⁷ ŠVESTKA Jiří, SPÁČIL Jiří, ŠKÁROVÁ Marta, aj. *Občanský zákoník I, II*. II. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 2321 s. ISBN 978-80-7400-108-6, s. 103

zdá být přirozenoprávní, dominance je dána člověku, který má právo již od počátku, aniž by mu jej právní režim musel přiznat.

Komentář občanského zákoníku Karla Eliáše a kolektivu⁸ na definici právní osobnosti rezignuje, nicméně fyzickou osobu charakterizuje poměrně jednoznačně: „*Fyzickou osobou se rozumí lidská bytost, osoba přirozená, člověk.*“⁹

Zde již není pochyb – fyzická osoba je chápána přirozenoprávně, vychází se ze základních přirozených práv člověka. Podobně i návrh nového občanského zákoníku vychází z přirozenoprávní teorie.¹⁰ Do jisté míry je ztotožněna „existence“ člověka a jeho „právní subjektivita“.¹¹ Nicméně, nabízí se otázka, zda je toto pojetí správné. V podstatě se nabízí dvě stanoviska k pojetí fyzické osoby, stanovisko, „*že fyzická osoba je rolí stanovenou právním řádem člověku, oproti těm, kteří ji s člověkem*

⁸ ELIÁŠ, Karel aj. *Občanský zákoník: velký akademický komentář 1. svazek*. I. vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2008. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7, autory této části jsou Knappová a Dvořák

⁹ ELIÁŠ, Karel aj. *Občanský zákoník: velký akademický komentář 1. svazek*. I. vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2008. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7, s. 76

¹⁰ „Zvolený výraz je konformní terminologii Listiny základních práv a svobod (čl. 42 odst. 3). Protože fyzická osoba je totožná s člověkem, používá osnova synonymicky označení „člověk“. Obecné nadužívání pojmu „fyzická osoba“ bylo v našem zákonodárství zavedeno po roce 1990 jako nouzová náhražka dosavadního a zcela nevhodného státoprávního „občan“, nedocenilo se však, že se jedná o termín vlastní zejména právu mezinárodního obchodu, zatímco tradiční občanské zákonodárství se tomuto pojmu vyhýbá a používá jej zřídka. (Tuto tradici respektoval ještě občanský zákoník z r. 1950, který o fyzické osobě mluvil pouze na jediném místě.) Občanské zákoníky kontinentálního systému používají jako základní termín přirozená 623 osoba (Německo, Švýcarsko, Nizozemí, Lichtenštejnsko aj.) či fyzická osoba (Itálie, Polsko, Rusko aj.), vždy však velmi střídme na jednom či dvou místech s tím, že normativní text nejčastěji pracuje se slovy, jako jsou člověk, lidé, dítě, nezletilý, manžel, zůstavitel atd. Osnova sleduje stejnou metodu.“ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku ke dni 2.6.2011

¹¹ Srovnej také judikaturu soudů, např. rozhodnutí soudu NS 30 Cdo 154/2007: „*Za osobnost lze považovat člověka jako jednotlivce, jako subjekt poznání, resp. poznávání, prožívání a jednání ve své společenské podstatě i individuálních zvláštlostech, jako nejmenší sociální jednotku i určitou psychofyzickou a sociálně psychickou strukturu.*“ Z hlediska psychologie se osobnost může jevit jako historicky se krystalizující a vyvíjející se celek, systém duševních (ale nepochybně i duchovních) vlastností a tendencí jednotlivce, charakterových rysů, schopností, temperamentu, postojů, potřeb a zájmů, vzdělání, náboženského a kulturního zaměření, přičemž jedním z podstatných rysů osobnosti je vědomí. Osobnost se projevuje jako dynamický systém, jehož rysy se mění podle věkových stupňů, přičemž dosahují relativně větší stálosti v dospělosti. Psychologické vlastnosti osobnosti jsou zprostředkovány zvláštnostmi nervového systému, které však samy o sobě neurčují charakter, zájmy a sklony člověka. Ty se vytvářejí v procesu individuálního vývoje vlivem výchovy, výuky a společenského prostředí vůbec, přičemž aktivita subjektu „sebetvoření člověka“ v průběhu vývoje roste. Podstatou osobnosti jsou její vztahy k vnímané skutečnosti, k druhým lidem, ke kulturně společenským hodnotám, k aktuálnímu stavu společensko-politického prostředí apod. Tyto vztahy se projevují ve styku s lidmi, v jednání a chování člověka, jeho kulturními výtvoři apod. Každá osobnost má obecné vlastnosti všelidské povahy, zároveň však odráží specifické historické podmínky své doby, národa, společenského zařazení, povolání a má své svérázné, neopakovatelné rysy. Je tak mimo jiné i produktem své doby a jejích podmínek, zároveň v té či oné míře svým podílem na tom produkuje tuto dobu a její podmínky utvářením a přetvářením svého okolí. Není možno opomenout ani takové složky osobnosti fyzické osoby, jako je úroveň jejího zdraví, zvláštnosti vyplývající z jejího individuálního vzhledu a stavby těla, příslušnosti k mužské nebo ženské populaci, konkrétní lidské rase, apod. Přes mnohost těchto jednotlivých složek osobnosti je však nutno osobnost fyzické osoby vždy vnímat v její ucelenosti a nedělitelnosti.“

ztotožnili. ¹². Tato otázka má svůj historický původ, např. již komentář k všeobecnému občanskému zákoníku z r. 1937 uvádí následující: „*Pojem osoby je v právní vědě dosti nejasný a ztotožňuje se někdy se subjektivním právem, jindy zase s člověkem. Již toto kolísání dává nám tušiti, že základ tohoto pojmu není zcela jasný.*“¹³

K úvaze je zde i etymologická, všeobecně známá a opakovaná notorieta, že termín osoba vznikl překladem z latinského slova „persona“, tj. divadelní maska, a že se tedy právo nezabývá člověkem, nýbrž pouze osobou jako subjektem přičitatelným právu. „*Logický pojem „nositele subjektivních povinností a práv“ dlužno si tudíž představovati jako pouhé abstraktum, jemuž ve světě vnějším nic neodpovídá. Toto abstraktum jest jaksi geometrickým bodem, k němuž vede právní řád jednotlivé povinnosti, a vztah mezi tímto bodem a objektem jednotlivých povinností jmenujeme – s Kelsenem – přičitatelností.*“¹⁴ Subjekt je bodem, kterému právní normy přičítají práva a povinnosti a nejedná se tak o člověka ve smyslu psychologicko-biologickém. Ostatně to vyplývá z dvojího nazírání na svět v modu *soll* a *sein*, tak jak je rozlišován Kantovskou filosofií.

Ve shrnutí se i u pojmu osobnosti shledáváme s konfliktem přirozeného a pozitivního práva. Jakkoliv můžeme tento právně-filosofický konflikt odsouvat do pozadí, jeho rozuzlení se v konečném důsledku nalézá v praktickém vyjádření právních textů.

Příbáň v jednom ze svých textů konstatoval, že „*Na právní teorii či filosofii je jedinečné to, že její analytická funkce v sobě zároveň obsahuje preskriptivní soudy o systému pozitivního práva. I když na první pohled vypadá jako analytický a nehodnotící vědecký diskurs, právní teorie se snaží rozhodujícím způsobem ovlivňovat procesy tvorby i aplikace práva a tím i konstruovat právní realitu. V právní vědě se strukturuje „podstata práva“. Právní teorie a filosofie konstruují pravou podstatu práva a jsou zároveň reflexí jeho faktického fungování v moderní společnosti.*“¹⁵ Tedy nejen

¹² ŠEJVL, Michal. Jean Paul Sartre a subjekt práva. In *Pocta Antonínu Kandovi k 75. narozeninám*. I. vydání. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005. 391 s. ISBN 80-86898-29-6., s. 117

¹³ ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír aj. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. I. vydání. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935. Svazek první. 1192 s., s. 181

¹⁴ WEYR, František. *Základy filosofie právní: nauka o poznávání právnickém*. I. vydání. Brno : Nakladatel – A. Píša – knihkupec, 1920. 244 s., s. 162

¹⁵ PŘIBÁŇ, Jiří. *Disidenti práva*. I. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 284 s. ISBN 80-86429-00-8, s. 10

politický režim, ale i převažující právní doktrína (jakkoliv mohou být v řadě historických úseků ztotožnitelné, viz situace po r. 1948 v ČSR), mohou být do jisté míry konstitutivním fenoménem při tvorbě a vývoji právního řádu.

Je tak signifikantní, že zatímco francouzské občanské právo, které vycházelo z osvíceneckého filosofického podhoubí Voltairovských, Diderotovských a Rousseauovských myšlenek, je posazeno na přirozenoprávní koncepci člověka, podobně jako rakouské ABGB, německý BGB myšlenku osobnostních práv odmítá, neboť dle pozitivněprávní a historickoprávní školy v čele s von Savignym „*ochrana osobnosti fyzické osoby netvoří vůbec předmět úpravy občanského práva, neboť toto právo chrání toliko majetkové vztahy.*“¹⁶

Nechci zde žádným způsobem odpovědět na otázku, zda z hlediska de lege ferenda je správná koncepce přirozenoprávní či koncepce pozitivněprávní /v široké škále modifikací, které se s rozvojem právní teorie v postmoderní právní jurisprudenci objevují/, ale chci pouze prokázat, že z hlediska interpretace pojmu osobnost a osoba v zásadním kodexu soukromého práva ČR, je z výkladového hlediska vždy nutné přihlížet taktéž k jeho teleologické a historické interpretaci a docílit její jednotnosti. Z tohoto hlediska lze pak srovnávat zcela odlišná východiska současného občanského zákoníku a zákoníku, který je navrhován.¹⁷

1.2. Úvaha druhá – jednotlivé koncepce osobnostních práv na území České republiky ukotvených v právním řádu

1.2.1. Socialistické pojetí osobnosti?

Často bývá zmiňováno, že současný občanský zákoník bývá, a v otázkách ochrany osobnosti to pak platí dvojnásobně, výsledkem socialistické koncepce práva. Nicméně, chceme-li tuto skutečnost dostatečně prokázat, musíme přistoupit k důslednému hermeneutickému rozboru textu a to i vzhledem k jeho intertemporálním proměnám. Nezačnu toto pojetí z časového hlediska, neboť prvotním bodem

¹⁶ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 43

¹⁷ Na druhou stranu bude při samotné aplikaci práva vždy záležet na osobě soudce. Tak např. v první republice judikoval Nejvyšší správní soud, že „*přirozené právo jako souhrn požadavků, které činí filosofie (rozum lidský) vzhledem k pozitivnímu právu, není – pokud zákon nestanoví jinak – skutečným pramenem právním, který by mohl nahraditi chybějící pozitivní normu. (Boh. 1041/21)*“

v takovémto pojetí by muselo být pojetí přirozenoprávní – to však ponechám k pojednání pro srovnání s úpravou navrhovanou, ale koncepcí socialistickou.

Úpravou v tzv. středním občanském zákoníku z roku 1950 začalo období, které „*chápalo právo povýtce jen jako právo majetkové*“¹⁸. Stručně byla chráněna dílčí osobnostní práva ustanovením § 22: „*Je-li někdo zkrácen ve svých právech tím, že někdo jiný neprávem užívá jeho jména, příjmení, názvu nebo krycího jména, může se domáhat, aby od toho bylo upuštěno.*“

Oproti tomu je úprava v zákoně 1964 komplexnější. Srovnáme-li dokonce současné znění občanského zákoníku oproti jeho původnímu znění v roce 1964, shledáme pouze tyto významnější změny: V § 11 je uplatňován termín občan oproti termínu fyzické osoby – termín občan byl obecně v komunistickém právním slovníku tradičně užíván. Jeho pouhopouhé nahrazení pojmem fyzická osoba tak není relevantní vzhledem k filosofickým a konceptuálním změnám našeho právního řádu. „*Obecné nadužívání pojmu „fyzická osoba“ bylo v našem zákonodárství zavedeno po roce 1990 jako nouzová náhražka dosavadního a zcela nevhodného státoprávního „občan“, nedocenilo se však, že se jedná o termín vlastní zejména právu mezinárodního obchodu, zatímco tradiční občanské zákonodárství se tomuto pojmu vyhýbá a používá jej zřídka.*“¹⁹

V § 13 pak došlo k důležitým, nicméně nikoliv zásadním změnám, které reflektovaly přerod socialistického zákonodárství v zákonodárství kapitalistické, když od 31.12.1991 se výslovně ukotvila možnost relativní náhrady v případě způsobení imateriální újmy a to v odstavci druhém a třetím (tato historická komparace ovšem bude zejména tématem kapitoly 3). Odhlédnu-li od vypuštěného ustanovení § 14 (ochrana osobnostních práv ze strany socialistické organizace, které ovšem nový občanský zákoník navrácí jako ochranu ze strany právnické osoby), pak se současná úprava od té z roku 1964 příliš neproměnila. To může znamenat dvojí – jednak to, že úprava z roku 1964 byla dostatečně kvalitní, anebo to, že současná úprava je nedostatečná.

Na obou variantách je zřejmě něco pravdivého. Občanský zákoník z roku 1964 „*vyšel ze správného teoretického východiska, že předmět občanského práva tvoří –*

¹⁸ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 53

¹⁹ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku ke dni 2.6.2011,

vedle majetkových vztahů – i osobnostní vztahy za předpokladu, že jsou i ony ovládnány zásadou rovného právního postavení jejich subjektů (§2 odst. 2 OZ). Tím občanský zákoník z roku 1964 – ve srovnání s občanským zákoníkem z r. 1950 – položil na občanskoprávní úpravu všeobecného osobnostního práva již o mnoho větší důraz. Tehdy také zároveň skončilo období, které u nás začalo občanským zákoníkem z r. 1950, kdy se pod zřetelným sovětským vlivem a v rozporu s dosavadní tradicí obecného občanského zákoníku z r. 1811 chápalo právo povýtce jen právo majetkové (tento nový přístup ovšem nikterak nesnižoval objektivní závažnost občanskoprávních majetkových vztahů, konkrétně vztahů vlastnických, závazkových a dědických).²⁰

Jaký je tedy, vezmeme-li v úvahu současný právní stav, zásadní rozdíl mezi právní úpravou ochrany osobnosti v roce 1964 a nyní? Z čistě formalistického hlediska téměř žádný, nicméně z konceptuálního hlediska je interpretace právních norem zcela jiná. Od 90. let je nutné brát v úvahu „materiální ohnisko“ našeho ústavního pořádku, Listinu základních práv a svobod a mezinárodní smlouvy. Právě tento úhel pohledu mění čistě materialistickou koncepci socialistického zákonodárství na koncepci, která reflektuje i materiální hlediska právního státu. Je tato proměna dostatečná? Souhlasím s názorem nového navrhovatele občanského zákoníku, že osobnostní práva musí být upravena zcela novým způsobem tak, aby reflektovala nové hodnoty, jež demokratický právní stát vyžaduje ke své existenci. Pouhopouhá judikatura, byť by byla konceptuálně koncentrována k jedinému cílovému bodu, nemůže tento nesporný nedostatek legislativy nahradit, nebo, v konečném důsledku, může být kontraproduktivní, neboť by vedla k neomezené interpretační rovině pro soudní moc a nepřímou tak být vodítkem soudcovské autokracie.

Shrnu-li výše uvedené komparativní úvahy na základě metody induktivní, docházím na základě empirických poznatků k následujícím zjištěním – socialistické právo bere v potaz jenom občana - termín občan však není chápán v jeho současné státoprávní koncepci (George Jellinek), ale spíše z hlediska odosobněné součástky sociálního hospodářství.²¹

²⁰ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 53

²¹ Nicméně i současné pojetí slova občan by bylo nedostatečné, neboť „fyzickou osobu nelze ztotožňovat s občanem (jak se to v nedávné minulosti stalo), takže není rozdílu mezi českým státním občanem na straně jedné a cizím státním příslušníkem, resp. bezdomovcem na straně druhé.“ KNAP, Karel;

Marx tak parafrázovaně říká „*Nemajetnost dělníka je fundamentálním principem kapitalistického světa a přisvojení si části dělníkovy práce bez náhrady zásadou. Tak vůči nám vystupuje druhý člověk ve světě buď jako zboží směnitelné za mzdu, které můžeme mít a vykořisťovat, nebo jako konkurent, který může mít a vykořisťovat nás.*“²² Člověk je podle Marxe v primárním buržoazním chápání práva vlastnictvím druhých. Marxismus ve své idealitě chce odstranit právo, neboť právo je pouhopouhým třídním prostředkem vyjádření moci.

Materie socialistického práva „v uvozovkách“ však právo překvapivě vyžaduje více než demokratická společnost. Je to tím, že moc se potřebuje vyjádřit, potřebuje se realizovat a právo v totalitní společnosti překvapivě poskytuje moci prostor k vyjádření.

V tomto kontextu se pojem osobnosti stává jen prostředkem, aniž by byl z Kantovského filosofického hlediska účelem sám o sobě.

1.2.2. Iusnaturalistická koncepce – člověk a antropocentrické pojetí práva

Současný návrh občanského zákoníku by měl znamenat důsledný předěl od komunistického dědictví. Navrhovatel výslovně uvádí, že má vycházet z důsledné koncepce přirozenoprávní. „*Avšak stejně jako obecný zákoník občanský staví i osnova svou koncepci na jusnaturalistickém hledisku. Proto odlišuje nahlížení práva na lidi jako fyzické osoby a na právnické osoby jako subjekty umělé (fiktivní). Ve shodě s touto koncepcí zákoník jen bere na vědomí, že člověk je subjekt přirozených práv, jež zákon může jen respektovat a uznat a případně, v zájmu celku a racionálního uspořádání a fungování demokratické společnosti, omezit (regulovat), kdežto právnickou osobu, aby se subjektem práva stala, musí zákon za takovou prohlásit a konstituovat. ... Důstojnost člověka, jeho hodnota jako osoby, je ústřední prvek, k němuž celková koncepce osnovy zákoníku lne a jež jako nejvyšší hodnotu sleduje chránit.*“²³

Vývoj pojmu osobnosti z hlediska přirozenoprávního, na který současná doktrína chce navazovat, však musel projít dlouhou cestou – od původního pojetí

ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 75

²² JANKE, Wolfgang. *Filosofie existence*. I. vydání. Praha: Mladá fronta, 1994. 247 s. ISBN 80-204-0510-0.

²³ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku ke dni 2.6.2011

vlastnictví sebe jako vlastnictví vlastní osoby²⁴ až po imateriální pojetí osobnostních práv v jeho současné podobě. V obou pojetích je ovšem shodné, že člověk je přirozeně nadán těmito základními právy, aniž by jim je musel právní řád přiznávat. Otroctví, při kterém je jeden člověk vlastníkem člověka druhého, je z přirozenoprávního hlediska nepřijatelné. Již klasická a osvícenecká filosofie odsuzuje v rovině teoretické tento nemravný fenomén. „*Otroctví v pravém smyslu je právní vlastnictví, které má jeden člověk nad druhým, takže je absolutním pánem jeho života i majetku. Otroctví není svou podstatou nic mravného. Neprospívá ani pánu ani otroku: tomuto protože mu brání, aby konal ušlechtilé skutky; onomu, protože ve styku s otroky si osvojí tak špatné zvyky, že si nakonec navykne prohřešovati se proti mravním zákonům, takže se stane pyšným, prchlivým, tvrdým, zlostným, rozkošnickým a ukrutným.*“²⁵

Odmítnutí otroctví spočívalo, jak již výše uvedeno, v úvaze, kterou nastolil John Locke²⁶ a to, že přirozeným právem člověka je mít vlastnické oprávnění sama k sobě, tj. nikdo jiný nemůže s ním jednat jako s pouhým objektem či věcí. Tato úvaha na osobní vlastnění sebe sama je ovšem již překonaným konceptem, a nelze ji považovat za správnou. Ani při zúžení vlastnického práva na vlastní tělo, které je přeci jen více materializovaným statkem než člověk, který má kromě fyzické i morální integritu, nelze této teorii přitakat, byť se některé analogické aspekty projevují²⁷. Člověk ovšem nemá být vlastněn sebou, ale má být základním bodem, od něž se ostatní práva definují.

Člověk má být ústředním motivem v novém kodexu soukromého práva. „*Návrh občanského zákoníku vychází z faktu, uznaného i českým ústavním pořádkem, že přirozená svoboda člověka má přednost před státem v tom smyslu, že stát není tvůrcem svobody člověka, ale jejím ochráncem. I podle čl. 8 Listiny základních práv a svobod stát člověku svobodu nedává, nýbrž zaručuje mu ji. Z tohoto pojetí vychází hledisko autonomie vůle.*“²⁸ Vzhledem k tomu, že hlavním elementárním cílem je vymezit se vůči socialistické koncepci, kdy došlo k širokému zneužití práva, navrací se otázka imateriálních práv jako klíčová otázka, předcházející majetkovým subjektivním právům

²⁴ LOCKE, John. *Druhé pojednání o vládě*. II. vydání. Praha: Svoboda, 1992. 184 s. ISBN 80-205-0222-X, s. 45

²⁵ MONTESQUIEU, Charles. *O duchu zákonů*. I. vydání. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1947. 348 s, s. 258

²⁶ LOCKE, John. *Druhé pojednání o vládě*. II. vydání. Praha: Svoboda, 1992. 184 s. ISBN 80-205-0222-X

²⁷ POLICAR, Radek; TĚŠINOVÁ, Jolana; ŽĎÁREK, Roman. *Medicinské právo*. I. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. 414 s. ISBN 978-80-7400-050-8.

²⁸ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku ke dni 2.6.2011

a tedy i pouhopouhým majetkovým vztahům. „*Opouští se tedy pojetí civilního kodexu, podle něhož má občanský zákoník upravovat majetkové vztahy (případně i vztahy jiné, mají-li majetkový aspekt), které se zřetelem na totalitní pojetí funkcí státu a práva vytvořilo naše zákonodárství v 50. a 60. letech minulého století, a to způsobem i mezi státy někdejšího sovětského bloku celkem ojedinělým. Respektuje se naopak standardní koncepce občanského zákoníku jako kodifikace upravující postavení osob a jejich soukromá práva a soukromé povinnosti vznikající z jejich vzájemného styku.*“²⁹

Jedním z inspiračních zdrojů navrhované české právní úpravy je ABGB. V této souvislosti se nabízí srovnání s § 16 a 17 tohoto významného kodexu, který bezesporu vznikl na základě iusnaturalistické koncepce.³⁰

V ustanovení § 16 je uvedeno, že „*každý člověk má vrozená, již rozumem poznatelná práva a nutno jej tudíž považovati za osobu. Otroctví nebo nevolnictví a výkon moci k tomu se vztahující nejsou v těchto zemích dovoleny.*“

Ustanovení § 17 pak dodává: „*Co je přiměřené vrozeným přirozeným právům, o tom se má potud za to, že tu jest, pokud se neprokáže, že tato práva jsou zákonem omezena.*“

Současný návrh konceptuálně rozvíjí text výše uvedeného znění následujícím způsobem: „*§ 19 (1) Každý člověk má vrozená, již samotným rozumem a citem poznatelná přirozená práva, a tudíž se považuje za osobu. Zákon stanoví jen meze uplatňování přirozených práv člověka a způsob jejich ochrany.*

(2) Přirozená práva spojená s osobností člověka nelze zcizit a nelze se jich vzdát; stane-li se tak, nepřihlíží se k tomu. Nepřihlíží se ani k omezení těchto práv v míře odporující zákonu, dobrým mravům nebo veřejnému pořádku.“

Obě koncepce tak vycházejí z osvícenectví a racionalistické filosofie konce 18. století a inklinují k respektování subjektivních přirozených práv. „*Redaktoři považovali za nejvyšší a základní přirozené právo svobodu lidskou a toto právo bylo zde způsobem politicky neškodným proklamováno... Člověk podle mínění redaktorů je tvorem*

²⁹ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku ke dni 2.6.2011

³⁰ Srovnej např. KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 43

*rozumným a intelligibním, který jest s to sám sobě určovati účel a prostředek. V tom smyslu je člověk svobodný a je sám sobě účelem.*³¹

Jak výslovně uvádí důvodová zpráva k navrhovanému občanskému zákoníku, „*Návrh § 19 se inspiruje slavným § 16 ABGB, nepřejímá jej však doslovně, protože doba osvícenského racionalismu, jemuž byl koncept § 16 ABGB podřízen, pominula některá další relevantní hlediska. Proto je také navržené ustanovení doplněno s inspirací ve švýcarském občanském zákoníku o výslovně formulované právní pravidlo, které prohlašuje pro právo za zdánlivé (neexistentní) ujednání i jiné projevy vůle, jimiž někdo zcizuje svá přirozená práva, vzdává se jich nebo je podstatně omezuje.*“³²

Východiskem je tedy člověk, nikoliv osoba jako právně-fiktivní pojem a jako pouhopouhý subjekt norem. Z této premisy vychází i jednotlivé prvky § 81 a násl. navrhovaného občanského zákoníku, kde se dokonce výslovně mluví o „osobnosti člověka“ a jeho ochraně, včetně „všech jeho přirozených práv“.

V tomto smyslu si neodpustím krátkou poznámku. V recentní, zejména americké právní literatuře se objevuje nová koncepce ochrany práv zvířat, podle níž jsou i tato práva nezadatelná a nezcizitelná. Vycházejí z první koncepce Jeremy Bentham, že zvířata mohou trpět. Pokud by měla být východiskem přičítání právní subjektivity lidská racionalita, mnoho lidí, včetně novorozenců a lidí mentálně postižených by nemohla být subjektem práv.³³

1.3. Úvaha třetí – vznik a zánik osobnosti

Třetí úvaha bude nastíněna pouze letmo – jedná se o úvahu o vzniku a zániku osobnosti s ohledem na platný právní řád. Vzhledem k tomu, že z právního i etického hlediska se jedná o úvahu komplikovanou a stále opakovaně řešenou, mohla by být samostatným tématem diplomové práce. V koncepci tohoto zadání však bude načrtnuto jen letmé nahlédnutí, zejména z hlediska, od kterého okamžiku je člověku přiznáváno právo na ochranu osobnosti, a kdy toto právo zaniká, včetně otázek tzv. postmortální ochrany osobnosti.

³¹ ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír aj. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. I. vydání. Praha: Právnické nakladatelství V. Linhart, 1935. Svazek první. 1192 s., s. 184

³² Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku ke dni 2.6.2011

³³ Animal liberation and rights - Jonathan Benthall, Article first published online: 10 APR 2007
DOI: 10.1111/j.1467-8322.2007.00494.x

Bylo konstatováno, že osobnost ve smyslu současného právního vnímání a interpretace zejména ústavním soudem je vnímána v přirozenoprávním kontextu jako člověk; člověku pak náleží osobnost. Dimenze osobnosti v interdisciplinárním ohledu může být bohatá, nicméně shrneme-li veškeré poznatky, můžeme dospět k názoru, že osobnost člověka i v psychologickém a filosofickém pojetí vzniká narozením člověka.

Tuto tezi respektuje i právní řád České republiky. Problematická z právního i filosofického hlediska je otázka lidského plodu a přiznání práv tomuto plodu. Z hlediska filosofického se již ve středověké disputaci vedly široké diskuse o tom, kdy získává plod duši. Např. v odborných kruzích podle často diskutovaného učení Tomáše Akvinského plod definitivně nabýval lidskou duši teprve v 1. až 2. měsíci těhotenství. V bioetice se proto z etického hlediska vede spor o možnosti interrupce, který nabízí dva alternativní pohledy (*pro-choice* ve prospěch svobodného rozhodování ženy o vlastním těhotenství a mateřství vs. *pro-life* ve prospěch práv nenarozeného dítěte) – podle zastánců jedné linie „*od prvního okamžiku existence, tj. od početí, je vyžadován respekt, který náleží lidské bytosti chápané jako jediná tělesně-duševní celistvost.*“³⁴ Na druhé straně je kladen důraz na ochranu práv matky a respektu k jejímu životu a svobodnému rozhodování.

Podobný spor je řešen i v právní dimenzi, v současné době je vnitřní zákonodárství značně rozličné. České právo vychází z čl. 6 Listiny základních práv a svobod, který v odstavci 1 konstatuje: „*každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením.*“

Jak správně poukazují autoři komentáře Ústavy a ústavního řádu České republiky, formulace druhé věty „je hoden ochrany“ je výrokem obsahujícím přání, nikoliv normativním vyjádřením. Problém matky a plodu proto není výslovně Listinou řešen.³⁵ Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, kterou je Česká republika vázána se v dané věci nevyslovila jednoznačně. Zároveň přiznala signatářským státům možnost omezit právo na umělé přerušování těhotenství.

Také judikatura u nás se zatím nevyjádřila jednoznačně k tomuto problému, nicméně na základě obdobných právních podmínek se ve Slovenské republice vyjádřil

³⁴ ONDOK, Josef Petr. *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*. I. vydání. Praha : Nakladatelství TRITON s.r.o., 2005. 214 s. ISBN 80-7254-486-1, s. 97

³⁵ PAVLÍČEK, Václav aj. *Ústava a ústavní řád České republiky: 2. díl Práva a svobody*. II. doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha : LINDE PRAHA a.s., 1999. 975 s. ISBN 80-7201-170-7, s. 69

Ústavní soud k této problematice v tom smyslu, že neshledal neústavnost úpravy umělého přerušení těhotenství zakotvené v zákoně o umělém přerušení těhotenství (zák. č. 73/1986 Zb., ve znění zák. č. 419/1991 Zb.) a prováděcí vyhlášce k němu (vyhl. č. 74/1986 Zb., ve znění vyhl. č. 98/1995 Z.z.). K problematice interrupce se vyjádřil i Evropský soud pro lidská práva ve svém rozsudku ze dne 20.3.2007 ve věci Tysiac proti Polsku.³⁶

Co se týče vnitrostátní právní úpravy, občanský zákoník v § 7 upravuje vznik i zánik právní subjektivity fyzické osoby. Co se týče vzniku, způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením. Právní úskalí nabízí pohled na druhou větu, kde se přiznává právní subjektivita i nasciturovi. Vychází se s latinské paroly “nasciturus iam pro nato habetur quotiens de commodo eius agitur.” Jedná se o podmíněnou právní subjektivitu, přičemž podmínkou je narození živého dítěte. To platí i v takovém případě, že se dítě narodí živé, nicméně zemře jen několik okamžiků po porodu. Pokud jsou zde pochybnosti, stanoví se vyvratitelná právní domněnka, že se dítě narodilo živé.

Zánik osobnosti je opět z filosofického hlediska spojen se smrtí člověka. Z etického hlediska je třeba vycházet z diverzity mezi objektivním a subjektivním přístupem k smrti³⁷. Právo může zkoumat problematiku smrti vždy jen na základě objektivního přístupu, neboť se jedná o sociální fenomén. Osobnost je neoddelitelně spjata s fyzickou osobou, a proto zaniká okamžikem smrti, podobně jako všeobecné osobnostní právo člověka. Okamžik smrti určí v případě potřeby soud na základě znaleckých závěrů lékařů. Kritéria smrti nestanoví právní řád, nýbrž jsou zde rozhodná vědecky uznávaná medicínská kritéria, která musí znalec lékař ve svém posudku vysvětlit a jejich existenci v daném případě odůvodnit. Shodné následky má i prohlášení za mrtvého. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Odo 240/2005 „*způsobilost fyzické osoby, jež byla prohlášena za mrtvou, mít práva a povinnosti zaniká právní mocí*

³⁶V Rozsudku Evropského soudu o stížnosti č. 5410/03 ve věci Tysiac v. Polsko argumentoval soud, že “samotná povaha otázek spojených s rozhodnutími přerušit těhotenství je taková, že v ní hraje značnou důležitost faktor času. Odpovídající řízení by tudíž mělo zaručit, že takováto rozhodnutí budou včasná, aby omezila nebo předešla škodě na ženěině zdraví, k němuž by mohlo dojít při opožděném potratu. Řízení, v němž rozhodnutí o dostupnosti legálního potratu jsou přezkoumávána post factum, nemohou takovouto funkci plnit. Podle názoru Soudu lze říci, že absence takovýchto preventivních opatření ve vnitrostátním právu je se ze strany státu rovná nesplnění pozitivních závazků podle článku 8 Úmluvy.”

³⁷ „platí to, co již bylo uvedeno dříve, totiž že člověk s vlastní smrtí nikdy žádnou zkušenost nemá, určitou zkušenost se smrtí druhých a potažmo i zvířat má každý;“ PAYNE, Jan. *Smrt – Jediná jistota*. I. vydání. Praha : Nakladatelství TRITON, 2008. 223 s. ISBN 978-80-7387-046-1, s. 137

rozsudku o prohlášení za mrtvého; dědictví po této osobě se však nabývá dnem, který je v rozsudku označen jako den její smrti.”

Občanský zákoník však, podobně jak je tomu v právních řádech demokratických právních států obvyklé, zajišťuje v § 15 posmrtnou ochranu osobnosti, kterou český právní řád svěřuje manželce nebo partnerovi a dětem, a není-li jich, jejím rodičům. Více se tzv. postmortální ochranou a praktickými problémy zabývá tato práce v oddíle 4.2.

II. Všeobecné osobnostní právo v objektivním a subjektivním smyslu, další obecné teoretické otázky

Tradičně bývá všeobecné osobnostní právo v objektivním smyslu chápáno jako soubor právních norem, které upravují osobnostní právo, případně jednotlivá dílčí práva, jejichž předmětem je osobnost osoby jako celek ve své fyzické i psychicko-morální jednotě. V systematické obecné části občanského práva bývá tato část soukromého práva vzhledem k antropocentrické dimenzi chápání práva na prvním místě.

Psychická a fyzická dualita vlastností, která vyplývá z rozlišení filosofické koncepce dualismu těla a duše, resp. těla a vědomí, je následkem dualismu filosofické koncepce v tradici křesťanských metafyzických děl. Tato idea se projevuje i v tradičním chápání dílčích osobnostních práv. Právo do jisté míry reflektuje toto rozlišení (razantním způsobem uplatněné zejména v racionalistické koncepci Descartově), zároveň však apeluje na jednotnost osobnosti v této předpokládané dualitě – člověk je vždy v konečném důsledku jednotou psychického i fyzického (v koncepci biologického determinismu se nakonec tato dualita slévá v jediné). Člověk ve své totalitě je nakonec vždy jedno, jak intuitivně poznáváme již od svého narození, ve skutečnosti proto neexistují dvě oddělené dimenze lidského bytí, tělo a vnímání, ale pouze jedna osoba, existence ve své ipseitě, realizující se skrze možnost svého konání, nicméně jeho lidské tělo má vždy dvojí roli, je v roli subjektu i objektu našich poznávacích schopností.³⁸

Z hlediska výše uvedeného je pak jednoznačné, že právo musí nalézt vhodné prostředky pro zajištění integrity jak fyzické, tak i psychické osobnosti. S výše uvedeným se pak pojí otázka koncepce osobnostních práv v teorii. V české právní teorii se v podstatě objevila dvě názorová spektra, jedna část z nich vychází z monistické, druhá pak z dualistické koncepce chápání všeobecného osobnostního práva.

Monistická koncepce je např. uplatněna v návrhu nového občanského zákoníku: *„K ochraně některých dílčích oprávnění plynoucích z osobnostního práva (vzhledem k integritě člověka jako přirozené osobnosti nelze mluvit o „několika“ osobnostních právech, ježto z jednoty lidské osobnosti plyne, že to je jediné právo) postačí generální*

³⁸ DOLEŽAL, Adam. Informovaný souhlas jako vyjádření autonomie vůle nebo reflexe paternalistického vztahu? *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online]. 2011, roč. 1, č. 1 [cit. 2011-06-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal/index.php/medlawjournal/article/view/6>>.

*klauzule, někdy i ve spojení se speciálními ustanoveními kodexu jinde, popř. s oporou či doplňujícím významem takových speciálních ustanovení.*³⁹

Oproti tomu koncepce dualistická mluví o soustavě jednotlivých dílčích osobnostních práv, která ve svém souhrnu chrání fyzickou osobu. Tento teoretický spor nemá v praktické rovině zásadní důsledky. Úprava v § 11 občanského zákoníku v generální klauzuli stanoví, že fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti a zároveň upravuje demonstrativní výčet jednotlivých osobnostních atributů. Výslovně je uvedeno právo na ochranu života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, jména a projevů osobní povahy.

Subjektivní všeobecné osobnostní právo spočívá v možnosti subjektu (v tomto případě fyzické osoby) určitým způsobem se chovat, požadovat určité chování od jiného a v neposlední řadě pak požadovat od státu právní ochranu v případě, že by toto jeho oprávnění bylo neoprávněně rušeno, popř. by mu bylo neoprávněně bráněno.⁴⁰ Tyto tři složky jsou obsahem subjektivního práva, v případě práva osobnostního je pak jejich předmětem osobnost a její ochrana. Stát proto musí tomuto subjektivnímu právu zaručit prostředky, kterými se lze bránit v případě eventuálního zásahu a porušení subjektivního práva.

Všeobecné osobnostní právo v subjektivním smyslu má následující rysy - náleží každé fyzické osobě jako individualitě a suverénu, má osobní, nemajetkový charakter, působí erga omnes. Fyzické osobě patří výlučně po dobu celého jejího života, toto právo je nepřevoditelné a nezcizitelné, nepostižitelné výkonem rozhodnutí (exekucí) a je časově neomezené, nepromlčitelné a neprekludovatelné.⁴¹

Co se týče prostředků právní ochrany, objektivní právo a platná právní úprava zná jednak prostředky ochrany veřejnoprávní a soukromoprávní, kde jednotlivé prostředky se vzájemně doplňují a vytvářejí tak ucelený systém právních norem.

Specifikum ochrany osobnosti spočívá i v roztržiténosti do jednotlivých zvláštních zákonů, které reflektují na specifickou ochranu. Vzhledem k tomu, že tato práva jsou neodvisle spjata s přirozenoprávními instituty, tj. základními lidskými právy a svobodami, je přirozené, že jejich úprava je svěřena jednak ústavním zákonům, jednak

³⁹ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku ke dni 2.6.2011, s. 641

⁴⁰ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. I. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 248 s. ISBN 80-7179-028-1., s. 194

⁴¹ Viz KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 96 a násl.

jsou chráněny i v rámci mezinárodního práva veřejného a i v rámci práva komunitárního.

Výčet pramenů je proto velmi široký, na jejich komplexnější výčet odkazují např. na publikaci *Ochrana osobnosti*, kde se jimi zabývá v plné míře část první.⁴²

Vzhledem k tomu, že tato práce je zaostřena na ochranu fyzické integrity osobnosti, zmiňuji v tomto kontextu zejména specifické zákony, které upravují tuto oblast. Klíčovým pramenem je Úmluva o lidských právech a biomedicině, uveřejněná ve sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 209/1992 Sb., ve znění č. 41/1996 Sb. a č. 243/1998 Sb. Dále pak je třeba brát v úvahu kromě úpravy v Listině základních práv a svobod také zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, zejména v úpravě tzv. informovaného souhlasu jakýmkoliv zákrokem do sféry fyzické integrity člověka, a v neposlední řadě pak také zákon o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon).

⁴² KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 15

III. Zásah do osobnostních práv a jeho následek. Pojetí škody a imateriální újmy

3.1. Pojem škoda, imateriální újma, materiální újma

V souvislosti s návrhy nového občanského zákoníku se v odborné veřejnosti rozšířila debata o tom, jakým způsobem koncepčně řešit oblast deliktního práva soukromého v jeho širším významu, včetně odpovědnosti za zásah do osobnostních práv.

Jako nekoncepční se jeví zejména současné pojetí škody jako pouhopouhé materiální újmy či újmy na zdraví na straně druhé. Rozlišení imateriální újmy a škody v současném občanském zákoníku je často nejasné a je koncepčně nesystematické. Právo na náhradu škody na zdraví má totiž charakter práva osobního, podobně jako právo na morální nebo peněžité zadostiučinění, i když předmět plnění má hmotný charakter. Je-li hlediskem nazírání předmět ochrany (lidská osobnost), a nikoliv hledisko předmětu plnění, pak je zřejmé, že „*zdraví je ideální stránkou lidské osobnosti bez ohledu na to, k jakému druhu plnění směřuje nárok s tím spojený.*“⁴³ Potud se kladení důrazu na materiální hledisko předmětu ochrany pro rozlišení škody od imateriální újmy nejeví jako jednoznačné.

Ještě nižší míru konsolidovanosti do právní terminologie podle současného občanského zákoníku přinesla novela č. 47/2004 Sb., a zavedení jednorázového odškodnění v § 444 odst. 3 občanského zákoníku pro případ smrti, která nastolila další teoretické otázky. S některými z nich se vypořádával Ústavní soud ve svém ústavním nálezu Pl. ÚS 16/04. V disentním stanovisku soudců Stanislava Balíka a Miloslava Výborného tito výslovně uvádějí, že „*skutečnou škodou není pouze materiální újma. Občanský zákoník neobsahuje definici skutečné škody. To, že skutečnou škodou může být i nemateriální újma, vzal v úvahu i zákonodárce v novele občanského zákoníku č. 47/2004 Sb. Ustanovení § 444 odst. 3 novelizovaného občanského zákoníku umožňuje jednorázově odškodnit i nemateriální újmu.*“

Nicméně z hlediska teoretického zřejmě toto stanovisko neobstojí a občanský zákoník dosud pojímá škodu jako materiální újmu. Ve stejném nálezu Ústavní soud tuto

⁴³ ŠVESTKA, Jiří; SPÁČIL, Jiří; ŠKÁROVÁ, Marta aj. *Občanský zákoník I, II*. II. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 2321 s. ISBN 978-80-7400-108-6, s. 172

koncepti kritizoval a navrhoval její koncepční změnu. „*Ústavní soud v této souvislosti cítí potřebu zdůraznit, že z legislativního hlediska by bylo správnější opustit stávající pojetí škody jako majetkové újmy a pokládat za škodu i újmu vzniklou působením na tělesnou a duchovní integritu poškozeného. K takovému pojetí se ostatně hlásí i principy evropského deliktního práva, které definují škodu jako majetkovou nebo nemajetkovou újmu zákonem chráněného zájmu. Tyto principy, i když mají základ v soukromé iniciativě, mají významný dopad na legislativu evropských států, která se postupně tomuto pojetí přizpůsobuje, čehož příkladem je např. připravovaná novela občanského zákoníku v Rakousku.*“

Taktéž doktrinální výklad poukazoval (a poukazuje) na nedostatečnost současné úpravy. Pojetí škody by podle něj mělo být obecné, nikoliv vázané pouze na pojetí materiální újmy, jak je tomu dosud. „*Pokud jde o stávající českou právní úpravu institutu náhrady škody, civilistická doktrína významně a opakovaně upozorňuje na teoreticky chybné pojetí, kdy pojmem škoda chápeme toliko škodu majetkovou a pro škodu či újmu nemajetkovou (imateriální) stanovíme odlišný režim. Judikatura svehpě odmítá tento myšlenkový posun učinit a do institutu škody v občanském právu subsumovat i škodu nemateriální (či morální).*“⁴⁴

Nová úprava občanského zákoníku s těmito koncepčními nedostatky laboruje – je otázka, je-li způsob nastavený v novém OZ správný. Autorský kolektiv pod vedením Karla Eliáše, jednoho z myšlenkových tvůrců nového návrhu uvádí v komentovaném občanském zákoníku k úvahám de lege ferenda následující:

„*Jedním ze stěžejních úkolů budoucího občanského zákoníku je přehodnotit dosavadní soukromoprávní škodní systém, resp. celé deliktní právo soukromé. Zejména tam, kde se jedná o případ nemajetkové újmy, která by měla být podstatně širěji pojata. Rovněž tak půjde o vyřešení otázky škody na zdraví a o její začlenění do celé soustavy soukromého práva. Prvým úkolem je vyřešení významu pojmů škoda, majetková újma a nemajetková újma; srov. též pojem morální škody podle práva trestního.*“⁴⁵

Jak jsou tedy pojímány výše uvedené pojmy podle současné právní úpravy, jak podle úpravy navrhované, a jaký způsob by byl zřejmě nejvhodnější? Kde nalézt

⁴⁴ ELISCHER, David. Náhrada nemateriální újmy de lege ferenda s ohledem na současné trendy deliktního práva. *Právník : Teoretický časopis pro otázky státu a práva*. 2008, č. 10, s. 1101-1107, s. 1103

⁴⁵ ŠVESTKA, Jiří; SPÁČIL, Jiří; ŠKÁROVÁ, Marta aj. *Občanský zákoník I, II*. II. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 2321 s. ISBN 978-80-7400-108-6, s. 173

pevnou hranici mezi jednotlivými pojmy? Jak je to s historickými kořeny a etymologií výše uvedených výrazů? Využívám exemplárně případu zásahů do zdraví, neboť právě v této oblasti je terminologie škody a imateriální újmy a jejich diferenciaci značně obtížná, resp. se v současném znění občanského zákoníku překrývá.

Co se týče historických kořenů a východisek v nové úpravě, jistým vodítkem může být již komentář OZO (Rouček, Sedláček), který výslovně upozorňuje, že do osobnostních práv bývá „počítán nárok na tělesnou integritu. Tento nárok musíme lišiti od nároku na náhradu škody pro tělesné poškození. Patří sem nejprve reprobace všech smluv, které by směřovaly proti integritě tělesné, vyjímaje smlouvy při lékařských zákrocích, aby operací zdraví mohlo býti zachováno nebo vráceno. Také sem patří zákaz jakékoliv dispozice s lidským tělem, která je na újmu důstojnosti lidské. S tím souvisí nárok proti každému, aby se zdržel jakéhokoliv zásahu, jímž by ohrožováno bylo zdraví druhého člověka.“⁴⁶

Z § 16 pak vyplývaly následující, nikde sice výslovně neukotvené, nicméně teorií a praxí uznávané žalobní nároky. Rouček a Sedláček vyjmenovávají klasické principy, které se neliší od dnešního právního řádu – tj. žalobu odstraňovací, žalobu negatorní, žalobu určovací a žaloby statusové. „Všechny tyto žaloby, jak zde jsou uvedeny, nemají nic co dělati s majetko-právními nároky na náhradu škody. Žaloby tyto mají místa i tam, kde občanský zákoník žalobu na náhradu škody zamítá (např. §1330, urážka na cti bez škody majetkové). Uvedené žaloby podle §u 16 přísluší pouze tomu, jehož osobnost byla porušena, nejsou ani převoditelné mezi živými ani nepřecházejí na dědice, a to ani tehdy, když byl spor zahájen.“⁴⁷

V občanském zákoníku z roku 1950 pak je škoda pouze materiální újmu, imateriální újma není téměř, jak již bylo dříve řečeno, upravena, a její absence dotvrzuje socialistický ráz práva středního občanského zákoníku. Rozdíl mezi pojmy škoda, materiální újma a imateriální újma v pojetí zákoníku z roku 1964 je, jak již bylo výše naznačeno, matoucí, zejména z hlediska chápání náhrady škody na zdraví.

⁴⁶ ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír aj. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. I. vydání. Praha: Právnické nakladatelství V. Linhart, 1935. Svazek první. 1192 s, s. 186

⁴⁷ ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír aj. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. I. vydání. Praha: Právnické nakladatelství V. Linhart, 1935. Svazek první. 1192 s, s. 188

Na základě zásahu do osobnosti fyzické osoby může dojít ke vzniku jak nemajetkové, tak i majetkové újmy, přičemž majetková újma je charakterizována jako škoda. Nemajetkovou újmu je možné charakterizovat tak, že se „*což je pro ni příznačné – nikterak nepromítá do majetkové sféry postižené fyzické osoby a jež v důsledku toho nelze vyčíslit přesně v penězích, ...*“⁴⁸ a je třeba ji přísně odlišovat „*od majetkové újmy, včetně újmy na zdraví s majetkovými důsledky.*“⁴⁹

Tato definice je podle mého přesnější, než konstatování Ústavního soudu v *Nál. 15, sv. 26*, které říká „*nelze ztotožňovat nemajetkovou újmu, byť třeba i zmírněnou peněžitým zadostiučiněním, na straně jedné s majetkovou újmou či dokonce újmou na zdraví na straně druhé.*“

Zatímco první doktrinální verze jednoznačně omezuje chápání materiální újmy (škody) pouze v případě újmy na zdraví s majetkovými důsledky, Ústavní soud újmu na zdraví podřazuje pod škodu jako celek, a to i v takovém případě, neměla-li by majetkové důsledky.

Problematika majetkových důsledků je pak různorodá; zatímco u nároků na hrazení ztráty na výdělků (důchodu) a nákladů léčení lze jednoznačně mluvit o jejich materiálním obsahu, v případě bolestného a ztížení společenského uplatnění, jakkoliv jsou paušalizovanou částkou stanoveny, se zřejmě o jejich majetkové hodnotě mluvit nedá. Vhodnější by v tomto případě, zejména u bolestného, bylo mluvit o imateriální újmě. Nicméně oba dva nároky (tj. nárok ze zásahu do fyzické integrity člověka a náhrady škody na zdraví) jsou v současné době vymahatelné samostatně, ačkoliv v části odborné obce byl vysloven názor, zda ustanovení o odškodnění nemajetkové újmy (odškodnění bolestného a ztížení společenského uplatnění) nejsou ve vztahu k ustanovení na ochranu osobnosti ustanoveními speciálními⁵⁰. Tento výklad se mi jeví jako poněkud přehnaný, nicméně svědčí o nepřesnosti současného právního textu, který vede k interpretační pluralitě.

Nejednoznačnosti termínu škoda nahrává i to, že je rozličný i v jednotlivých úpravách zahraničních právních řádů. Návodem, či lépe řečeno doporučením pro

⁴⁸ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 145

⁴⁹ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 145

⁵⁰ RYŠKA, Michal. Náhrada škody na zdraví a ochrana osobnosti. *Právní rozhledy*. 2009, č. 16, s. 591-593

sjednocení, jsou Principy evropského deliktního práva (PETL), což je projekt, na kterém spolupracovala řada předních odborníků na deliktní právo a to nejen ze zemí EU, ale i zámořských civilních právníků.

PETL stanoví v článku 2:101. jednoznačnou tezi, že „Škoda je majetkovou nebo nemajetkovou újmou zákonem chráněného zájmu.“ Škoda je tedy generálním pojmem, zahrnujícím pod sebe oba dva pojmy, jednak pojem materiální, jednak pojem imateriální újmy. Majetková škoda je zmenšení majetku poškozeného způsobené škodnou událostí, imateriální újma je chápána jako újma osobní nebo újma na svobodě, důstojnosti nebo jiných osobnostních právech. Takovéto východisko je podle mého názoru správné a logicky konzistentní. Jeho interpretace pak nevyvolává argumentační spory.

Návrh nového občanského zákoníku v ustanovení o náhradě škody vychází „ze zdejší tradice, a to i z tradice úpravy v obecném zákoníku občanském, ale s poučením z novějších vývojových trendů, patrných zejména z návrhu Principů evropského deliktního práva (PETL) vypracovaných Evropskou skupinou pro deliktní právo v r. 2005, z vývoje příslušné partie německého občanského zákoníku (§ 823 a násl. BGB), z obsahu občanského zákoníku Québecu (§ 1457 a násl. CCQ) i z návrhu novely rakouského deliktního práva. S přihlédnutím k těmto normativním i nenormativním textům, ale i v návaznosti na tradici starého obecného občanského zákoníku se navrhuje rozejít se zcela s pojetím institutu náhrady škody v duchu primitivního materialismu, podle něhož se poškozenému hradí výlučně škoda majetková.“⁵¹

Osnova se nicméně z principy PETLU nakonec do jisté míry rozchází: „Osnova sice vychází nadále z koncepce, že se zásadně hradí majetková újma (škoda), zatímco nemajetková újma jen v případech zvlášť dále stanovených, ale případy, kdy poškozenému vznikne právo na náhradu - resp. odčinění - nemajetkové újmy, jsou pojaty dosti široce. Obecné předpoklady vzniku povinnosti hradit škodu však mají platit i pro vznik povinnosti odčinit nemajetkovou újmu. Proto také většina ustanovení tohoto dílu setrvává na pojmu „škoda“ s tím, že totéž platí i pro nemajetkovou újmu, plyne-li z právního řádu povinnost odčinit ji.“⁵²

Redaktoři nového občanského zákoníku se tak s terminologickým a zároveň i obsahovým pojetím škody vypořádali po vzoru chytré horákyňe, imateriální újma tak

⁵¹ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku ke dni 2.6.2011, s. 1137

⁵² Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku ke dni 2.6.2011, s. 1137

v novém občanském zákoníku škodou tak trochu je a zároveň není. Obecná ustanovení o škodě tak budou subsidiárně použitelná i na imateriální újmu, která je ovšem něčím jiným než škodou⁵³.

Ač se domnívám, že použití termínu „škoda“ jako zaštiťujícího termínu jak pro materiální, tak pro imateriální újmu jako jeho dvě podmnožiny by bylo i z hlediska laické interpretace vhodnější a odstranilo by určité logické nedostatky současného stavu, je z hlediska praktického stavu tato změna vítaná. Domnívám se, že toto pojetí by bylo správné i z důvodu etymologického, neboť újma a škoda jsou v jazykovém výrazu chápána jako synonyma.⁵⁴

K sjednocení úpravy by mělo dojít i v procesním právu, neboť současný stav rozdvojené příslušnosti soudů v případě obdobných nároků je neuvážený a neumožňuje spojení věci jakkoliv by to bylo někdy vhodné.

„Do budoucna je vhodné, aby veškeré procesní věci, které se skutkově týkají ochrany lidské osobnosti, tedy nejen věci se zvláštními nároky podle § 13, ale též věci s obecnými soukromoprávními nároky, byly soustředěny u soudů téhož stupně; tzn. včetně rozhodování o nároku na odvrácení škody, na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení. Tato procesní otázka se však netýká budoucího občanského zákoníku, nýbrž novelizace o.s.ř., resp. již zcela nového civilního řádu soudního.“⁵⁵

V praxi se totiž množí případy, kdy se mnozí žalobci na základě identického skutku domáhají jednak náhrady škody na zdraví a jednak imateriální újmy. Dokonce se v praxi objevily i žaloby, kde dostatečně nebylo specifikováno, zda se vyžaduje náhrada škody nebo satisfakce za imateriální újmu. Soud je v takovém případě ve složité situaci, neboť z procesního hlediska musí účastníka poučit o formálních nedostatecích, ale vzhledem k tomu, že oba žalobní nároky požadují jiné formální předpoklady a zejména mají odlišnou věcnou příslušnost, je komplikované účastníka řádně poučit a odlišit oba instituty od sebe.

⁵³ Srovnej např. ustanovení § 2926 „Vznikne-li škůdci povinnost odčinit člověku újmu na jeho přirozeném právu chráněném ustanoveními první části tohoto zákona, nahradí škodu i nemajetkovou újmu, kterou tím způsobil; jako nemajetkovou újmu odčiní i způsobené duševní útrapy.“

⁵⁴ Újma a škoda je podle českého etymologického slovníku jsou synonyma – nicméně podle části francouzské vědecké doktríny je škoda (dommage) odlišná od termínu újma (prejudice). Škodou se nazývá vlastně zásah osobní či majetkové sféry, zatímco pojem újma označuje majetkové a nemajetkové následky takového zásahu. ELISCHER, David. Pojetí škody, resp. újmy v aktuálních dokumentech evropského deliktního „soft law“. *Právník : Teoretický časopis pro otázky státu a práva*. 2011, č. 4, s. 378-399.

⁵⁵ ŠVESTKA Jiří, SPÁČIL Jiří, ŠKÁROVÁ Marta, aj. *Občanský zákoník I, II*. II. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 2321 s. ISBN 978-80-7400-108-6, s. 173

Nicméně tato dualita uplatňovaných nároků je podle konstantní judikatury přípustná neboť, jak judikoval Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 28.6.2007, sp. zn. 30 Cdo 154/2007: „*Neoprávněným zásahem je zásah do osobnosti fyzické osoby, který je v rozporu s objektivním právem, tj. s právním řádem, přičemž dotčena tak může být jakákoliv z chráněných složek osobnosti fyzické osoby. Právo na ochranu zdraví je pak bez jakékoliv pochybnosti pro každého jedním z nejvýznamnějších, neboť má bezprostřední dopad na kvalitu existence fyzické osoby, resp. na její existenci vůbec.*

Lze proto uzavřít, že dovolatelka se mylí, pokud dovozuje, že uplatnění nároků z titulu práva na ochranu osobnosti supluje, resp. doplňuje a rozšiřuje rozsah náhrady škody podle § 442 a násl. ObčZ (resp. § 420 a násl. ObčZ), neboť se jedná o zcela svébytné a samostatné nároky podmíněné rozrůzněnou sférou ochrany, kterou poskytuje občanský zákoník.“

Poněkud odlišný názor na přípustnost např. konstatuje Ryška, který dovozuje, že „*duplicitní uplatnění nároků na náhradu újmy na zdraví z titulu náhrady škody i ochrany osobnosti není dle mého názoru možné.*“⁵⁶ Odvolává se již na výše uvedenou specialitu nároků bolestného a ztížení společenského uplatnění vůči obecné úpravě ochrany osobnosti. Domnívám se, že naprosté vyloučení uplatnění obou nároků na základě zásady *ne bis in idem* je nesprávné, nicméně vždy by mělo být přihlíženo k tomu, co je nárokováno. Odůvodnění, resp. skutková tvrzení uvedená v žalobě na náhradu imateriální újmy by se pak neměly překrývat s nároky uplatňovanými podle žaloby o náhradu škody. Taktéž k výši finančního zadostiučinění by pak mohlo být přihlédnuto, a často v praxi i přihlíženo bývá.

3.2. Předpoklady vzniku občanskoprávních sankcí za nemajetkovou újmu

Soukromoprávní delikt spočívající v zásahu do osobnosti fyzické osoby může být deliktem ohrožujícím nebo deliktem porušujícím. V obou případech se jedná o delikt předpokládaný v § 13 odst. 1 občanského zákoníku a je předpokladem pro vznik nemajetkové újmy. Způsobení následků není k naplnění skutkové podstaty deliktu vyžadováno, jak ostatně konstatoval Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí 1 Cz 32/78. Následky nemusí být vyvolány, stačí, že zásah je objektivně způsobilý narušit nebo

⁵⁶ RYŠKA, Michal. Náhrada škody na zdraví a ochrana osobnosti. *Právní rozhledy*. 2009, č. 16, s. 591-593

ohrozit subjektivní právo postiženého, nicméně v případě uplatnění satisfakčního nároku má hledisko způsobené újmy klíčový význam. „*Objektivní kritérium hodnocení nemajetkové újmy, spočívající v porušení či jen v pouhém ohrožení osobnosti fyzické osoby v její fyzické a morální jednotě, zároveň vylučuje, aby se pro toto hodnocení staly rozhodující pouze subjektivní pocity dotčené osoby, neboli její negativní individuální psychické reakce.*“⁵⁷

V případě porušení povinností způsobené zásahem do osobnostních práv se jedná o odpovědnost objektivní, tj. za odpovědnost bez ohledu na zavinění v intelektuální a volní sféře narušitele. Je tedy zcela nerozhodné, zda narušitel jednal v dobré víře, či nikoliv. Tak například, budou-li ze strany narušitele v tisku vydány difamační výroky, které mají způsobilost zasáhnout do osobnostních práv postiženého, ačkoliv má narušitel za to, že výroky jsou např. pravdivé, nemůže se ze své odpovědnosti vyvinut. Nicméně forma zavinění může mít vliv např. na výši finančního zadostiučinění.

Jak konstatoval například Nejvyšší soud v rozhodnutí 30 Cdo 5161/2008: „*Ke vzniku občanskoprávních sankcí za nemajetkovou újmu způsobenou zásahem do osobnosti fyzické osoby podle § 13 o.z. musí být jako předpoklad odpovědnosti splněna podmínka existence zásahu objektivně způsobilého vyvolat majetkovou újmu spočívající buď v porušení nebo jen ohrožení osobnosti fyzické osoby v její fyzické a morální integritě. Tento zásah musí být neoprávněný (protiprávní) a musí zde být zjištěna existence příčinné souvislosti mezi takovým zásahem a vzniklou nemajetkovou újmou na osobnostních právech fyzické osoby. Nenaplnění kteréhokoliv z těchto předpokladů vylučuje možnost nástupu sankcí podle ustanovení § 13 o.z.*“

Z výše uvedeného vyplývá, a teorie se s tímto názorem ztotožňuje, že předpokladem vzniku občanskoprávní sankce podle § 13 o.z. je za prvé existence zásahu způsobilého vyvolat nemajetkovou újmu, za druhé neoprávněnost zásahu a za třetí existence příčinné souvislosti mezi prvními dvěma body.

Zásah přitom může mít rozličnou podobu, od difamující výpovědi, po např. (a s ohledem na zvolené téma častý) zásah do fyzické integrity při poskytování zdravotní péče. Podobně neoprávněným zásahem v oblasti medicínského práva může být i poskytnutí zdravotní péče sice v souladu s nejmodernějšími poznatky vědy (*lege artis*),

⁵⁷ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 151

nicméně bez poskytnutí řádného, svobodného a úplného informovaného souhlasu. Ústavní soud se také vyjádřil, že zásahem do osobnostních práv je také narušení rodinného života. Zásah přitom musí být neoprávněný, tj. v rozporu s objektivním právem.

V některých případech není možno mluvit o neoprávněnosti zásahu do sféry osobnosti fyzické osoby chráněné všeobecným osobnostním právem. Okolnostmi vylučujícími protiprávnost zásahu jsou zejména souhlas dotčeného (vychází se zde ze zásady „volenti non fit iniuria“), dovolení zákonem a výkon jiného subjektivního práva, které se střetává se subjektivním právem druhého (v tomto případě je poměrně obtížné určit obecné kritérium pro určení převažující hodnoty jednotlivých oprávnění, vždy se bude muset vycházet z individuálních okolností daných jednotlivým případem).⁵⁸

Podrobně se k tomu vyjádřil např. Nejvyšší soud v rozhodnutí 30 Cdo 2266/2008: *„Neoprávněnost zásahu do osobnostní sféry fyzické osoby chráněné všeobecným osobnostním právem vylučují konkrétně tyto okolnosti, když:*

- a) dotčená fyzická osoba k zásahu do své osobnosti, resp. do jednotlivých hodnot, tvořící její osobnost v její fyzické a morální jednotě (integritě), svolila, nebo*
- b) je zásah s ohledem na různé veřejné zájmy dovolen zákonem, přičemž do této kategorie spadají tzv. zákonné licence, které jsou výslovně zakotveny např. v § 12 odst. 2 a 3 o.z. , v § 23 odst. 3 a 4, § 24 zákona č. 20/1966 Sb. , o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, v čl. 6,7,8,26 Úmluvy o lidských právech v biomedicíně – č. 96/2001 Sb.m.s. , § 191a a násl. o.s.ř. , apod. V těchto případech (pokud nejsou překročeny zákonem stanovené meze) jde o situace, kdy nad individuálními zájmy jednotlivých fyzických osob, do jejichž osobnosti je zasahováno, převládá závažnější, významnější a funkčně vyšší veřejný zájem, odůvodněný naléhavými sociálními potřebami, které jsou v demokratické společnosti nezbytné,*
- c) k zásahu došlo v rámci výkonu jiného subjektivního práva stanoveného zákonem, popřípadě, kde jiný subjekt plnil právní povinnost, kterou mu ukládá zákon. Přípustnost těchto případů je odůvodněna zvláštním veřejným zájmem jak na nerušené a plynulé realizaci subjektivních práv, tak na plynulém plnění právních povinností uložených*

⁵⁸ Srovnej KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s.155 a násl., ELIÁŠ, Karel aj. *Občanský zákoník: velký akademický komentář 1. svazek*. I. vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2008. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7, s. 149 a násl.

zákonem. Jde zejména o výkon práva kritiky (čl. 17 Listiny základních práv a svobod), o obecnou svépomoc (§ 6 o.z.), o odvracení škody (§ 417 o.z.), o nutnou obranu a krajní nouzi (§ 418 odst. 1 o.z.), o výkon práv účastníků řízení (v řízení soudním nebo správním před povolányými orgány s rozhodovací mocí), jakož i o výkon povinnosti svědecké a znalecké (pokud jsou odůvodněny předmětem věci), o výkon činnosti advokáta v rámci hájení oprávněných zájmů svého mandanta, resp. klienta, o výkon rozhodovací činnosti státních orgánů, a podobně.“

V některých případech je umožněno zprostit se odpovědnosti podle § 13. Liberačními důvody jsou v tomto případě např. důkaz pravdy v případě difamujících tvrzení.

V souvislosti se zásahem se také nabízí otázka kdo je původcem zásahu, resp. přesněji, kdo bude v případě žaloby pasivně legitimován. Teorie rozlišuje mezi přímým původcem zásahu, který se neoprávněného zásahu přímo dopustil svým komisivním či omisivním úkonem a tzv. nepřímým původcem zásahu, kterým je ten, kdo za neoprávněný zásah do osobnostních práv jiného odpovídá. Soudní praxe v tomto případě připouští analogické užití § 420 odst. 2 obč. zák.⁵⁹

Jistá problematika tak v praxi může podobně jako v otázce náhrady škody nastat např. v otázce excesu. Nabízí se např. otázka mediálně propírané heparinové kauzy. Do jaké míry bylo jednání heparinového vraha ještě zásahem způsobeným činností v souvislosti s pracovněprávními úkony /podávání infuze/ a do jaké míry se již jednalo o vybočení?

Dalším podstatným prvkem skutkové podstaty je příčinná souvislost, tzv. kauzální nexus. Eliáš v komentáři občanského zákoníku k otázce příčinné souvislosti poukazuje na problém české právní nauky: *„Nauka vychází z toho, že příčinná souvislost je kategorie objektivní povahy, a proto se jí zákonná úprava nemusí podrobněji věnovat. Zvláštní – tj. juristická – kategorie příčinné souvislosti se zpravidla ve zdejší nauce nekonstruuje s poukazem na jednotný a objektivní charakter příčinné souvislosti. Proto se bere za základ, že zjištění příčinné souvislosti je otázkou skutkovou, nikoli právního posouzení. To je v podstatě východisko materialistické a dialektické, které se ve zdejší právní doktríně ustálilo v poválečné době a popřelo jiné přístupy (teorie adekvátní příčiny, teorie účelu, ekvitní hledisko, teorie ekvivalence podmínek*

⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31.5.2007, sp. zn. 30 Cdo 1293/2007

atd.)⁶⁰ Oproti tomu PETL se problematice příčinné souvislosti věnuje s náležitou pečlivostí.⁶¹

⁶⁰ ELIÁŠ, Karel aj. *Občanský zákoník: velký akademický komentář 1. svazek*. I. vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2008. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7, s. 798

⁶¹ Hlava 3. Příčinná souvislost (kausalita) Oddíl 1. Conditio sine qua non a kvalifikace

Článek 3:101. Conditio sine qua non - Jednání nebo opomenutí (dále jen jednání) je příčinnou škody poškozeného, jestliže by při neexistenci takového jednání škoda nevznikla.

Článek 3:102. Konkurenční příčiny - V případě více jednání, z nichž každé by samo způsobilo škodu v ten samý okamžik, je považováno každé jednání za příčinu škody poškozeného.

Článek 3:103. Alternativní příčiny - (1) V případě více jednání, z nichž každé by bylo samo dostatečnou příčinou škody, přičemž však zůstává nejistým, které jednání ji ve skutečnosti způsobilo, musí být každé jednání považováno za příčinu v rozsahu pravděpodobnosti, v jaké mohlo způsobit škodu poškozenému.

(2) Pokud v případě více poškozených zůstane nejistým, zda konkrétní škoda poškozeného byla způsobena určitým jednáním, přičemž je zřejmé, že toto jednání nezpůsobilo škodu všem poškozeným, musí být takové jednání považováno za příčinu škod utrpěných všemi poškozenými v rozsahu pravděpodobnosti, v jaké mohlo způsobit škodu konkrétnímu poškozenému.

Článek 3:104. Potenciální příčiny - (1) Jestliže jednání vedlo definitivně a neodvratně ke způsobení škody poškozenému, následné jednání, které by samo způsobilo tu samou škodu, nebude bráno v potaz.

(2) Následné jednání musí být i přesto zohledněno, jestliže vedlo k dodatečné nebo těžší škodě.

(3) Jestliže první jednání vedlo k pokračování škody a následné pozdější jednání by ji také způsobilo, pak je třeba obě jednání od takového okamžiku považovat za příčinu této pokračující škody.

Článek 3:105. Neurčitá dílčí kauzalita - V případě více jednání, kdy je jisté, že žádné z jednání nezpůsobilo celou škodu ani její určitelnou část, se předpokládá, že ta jednání, která zjevně [minimálně] přispěla ke škodě, ji způsobila rovným dílem.

Článek 3:106. Příčina ve sféře poškozeného - Poškozený musí nést svou újmu v rozsahu odpovídajícím pravděpodobnosti, do jaké míry mohla být způsobena jednáním, událostí nebo jinou okolností v jeho sféře.

IV. Prostředky ochrany osobnosti

Co se týče ochrany osobnosti, právní řád České republiky nabízí rozličné instrumenty, které mají subjektivní osobnostní práva jednotlivých fyzických osob zajišťovat.

Lze rozlišovat prostředky, které zabezpečují nejen ochranu osobnostních práv a jsou tedy obecně využitelné jako prostředky ochrany práva pro oblast občanského práva a prostředky speciální, které mohou být využity právě jen v souvislosti s ochranou subjektivních osobnostních práv.

Mezi obecnými prostředky můžeme odlišit tři kategorie – ochrana soudní podle § 4 občanského zákoníku, ochrana u příslušného orgánu státní správy (§5) a svépomoc (§6). Ačkoliv co se týče § 5 a § 6 nebývá jeho realizace příliš praktická, přesto se může vyskytnout.

V případě svépomoci konstatoval Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 15.7.2004, sp. zn. 30 Cdo 157/2004 následující: *"Je-li účelem zadostiučinění podle § 13 občanského zákoníku reparační následků zásahu do osobnostní sféry fyzické osoby, pak předpoklad poskytnutí takového zadostiučinění může modifikovat skutečnost případného zhojení následku zásahu v té či oné míře tím, že jistou formu zadostiučinění si fakticky poskytne sám poškozený, a to na úkor zájmů škůdce, např. ve formě následného a jinak neakceptovatelného verbálního nebo brachiálního útoku, apod. V takovýchto případech je třeba porovnat míru dotčení osobnosti fyzické osoby, a tomu odpovídající předpoklad přiměřenosti satisfakce s tím, do jaké míry byl nárok na satisfakci suplován případnou "svémocí" poškozeného."*

Soudní ochrana rozeznává čtyři typy ochrany, ochranu před zahájením řízení, ochranu předběžnými opatřeními, ochranu prostřednictvím ostatních žalob obecného charakteru a konečně ochranu prostřednictvím náhrady škody.

Jedním z nároků může být také nárok určovací (nárok na určení, že došlo k neoprávněnému zásahu do osobnostního práva) a to buď ve smyslu § 80 písm. c) OSŘ nebo o takový nárok, který není určovací žalobou ve smyslu § 80 písm. c) (nebude tu tedy třeba dokazovat naléhavý právní zájem).

Nejvyšší soud pak ve svém rozhodnutí Cdon 18/95 konstatoval, že „ochrany osobnosti ve smyslu ustanovení § 11 a násl. o.z. lze se vedle žalob domáhajících se

zdržení se neoprávněných zásahů do práva na ochranu osobnosti a vedle žalob na odstranění následků takových zásahů domáhat také např. žalobami o určení nepravdivosti zásahů tohoto druhu (zejména výroků slovních i písemných) nebo určení, že původce zásahu neoprávněně zasáhl do práva žalobce na ochranu osobnosti. V těchto případech není třeba prokazovat naléhavý právní zájem na takovém určení.

Neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti je jednání, které zasahuje do práv chráněných ustanovením § 11 o.z. a je v rozporu s povinnostmi původce zásahu, stanovenými právním řádem.“ a dále dovodil, že „je-li ze strany žalobce podána žaloba, již se žalobce domáhá výslovně pouze takového určení, že nebyl některou z osob uváděných v ustanovení § 2 odst. 1 zákona č. 451/1991 Sb., a tvrdí i dokládá, že má naléhavý právní zájem na tomto určení (srov. § 80 písm. c/ o.s.ř.), nejde tu o žalobu ve věci ochrany osobnosti ve smyslu ustanovení § 9 odst. 2 písm. a) o.s.ř. a takovou žalobu náleží projednat a rozhodnout o ní příslušnému okresnímu (obvodnímu) soudu, nikoli krajskému soudu (Městskému soudu v Praze).“

Zvláštní prostředky ochrany osobnosti jsou demonstrativně vyjmenovány v § 13 občanského zákoníku. Patří sem zejména tyto nároky:

- a) zdržovací nárok (nárok na to, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů),
- b) odstraňovací nárok (nárok na odstranění následků zásahů),
- c) nárok na přiměřené zadostiučinění, který může mít formu morální nebo peněžité satisfakce.

Žaloba negatorní může být úspěšně uplatněna pouze za předpokladu, že zásah ještě trvá nebo zde existuje reálná hrozba, že zásah se bude v budoucnosti opakovat. Její význam tedy spočívá zejména v preventivní funkci, protože tam, kde již došlo k dokonání zásahu, je na místě žaloba odstraňovací. Ta přichází v úvahu, pokud trvají následky neoprávněného zásahu a má výrazně restituční charakter (směřuje k obnově původního stavu).

Posledním prostředkem je pak zadostiučinění ve formě morální nebo peněžité. Současný občanský zákoník přiznává prioritu morální satisfakci, relativní satisfakce může být uplatněna až subsidiárně, pokud morální zadostiučinění není přiměřené. V souvislosti s povahou zadostiučinění se spekulovalo o tom, zda žádá-li postižený od narušitele symbolickou částku (např. 1 Kč), jedná se o peněžité nebo morální

zadostiučinění. Teorie se přiklání k tomu, že v takovém případě se jedná o satisfakci morální.

4.2. Postmortální ochrana

Specifickým prostředkem ochrany osobnostních práv a to s ohledem na osoby, které mohou tato práva uplatnit, je ustanovení § 15 občanského zákoníku. V demokratických právních státech je jedním z požadavků kladených z důvodů morálních i ochrana osobnosti, která již zemřela. Jedná se o tzv. postmortální ochranu, která podle § 15 občanského zákoníku náleží po smrti fyzické osoby manželu nebo partnerovi a dětem, a není-li jich, jejím rodičům.

Na základě principů slušnosti, principu zachování piety směřuje tak ochrana i k posmrtnému trvání „osobnosti“ člověka. Spadají sem práva na ochranu památky, dobrého jména, významu osobnosti, ale i např. právo nahlížet do zdravotnické dokumentace (v tomto případě se však uplatní speciální úprava v zákoně č. 20/1966, o péči o zdraví lidu a v prováděcím právním předpise, vyhlášce Ministerstva zdravotnictví o zdravotnické dokumentaci. Problematické jsou některé aspekty nového navrhovaného zákona o zdravotních službách. Současný právní stav upustil od ochrany ze strany zaměstnavatele tak, jak byla tato ochrana upravena ještě v znění za trvání socialistického Československa v § 14 občanského zákoníku.

Nicméně navrhovaný nový občanský zákoník počítá s možností právnické osoby zasáhnout a vystoupit na obranu zemřelého, pokud se jedná o zásah, který je v souvislosti s činností v právnické osobě.

Platná právní úprava tak výslovně uvádí jako osoby, které mohou zasáhnout ve prospěch zemřelého a chránit jeho osobnost manžela, partnera a děti, teprve subsidiárně, není-li ani jednoho z nich, tak rodičům.

Toto zvláštní právní nástupnictví se navrhuje v novém občanském zákoníku ještě rozšířit, aby postmortální ochrana náležela nejen výše uvedeným osobám, ale všem osobám blízkým. Podle důvodové zprávy: „*Po smrti dotčeného náleží žalobní právo osobám v právním postavení osob blízkých, neboť dosavadní úprava nešetří osobnost dotčeného v potřebném rozsahu (ochrana je např. odňata bezdětným svobodným osobám, jejichž rodiče již zemřeli).*“⁶²

⁶² Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku ke dni 2.6.2011, s. 641

Jisté úskalí se může vyskytnout i v souvislosti s pojetím vágního pojmu osoba blízká.⁶³ Tento problém se např. poměrně často řešil v souvislosti s právem na nahlížení do zdravotnické dokumentace, kde zdravotnický personál poměrně obtížně zjišťuje, kdo má oprávnění nahlížet do zdravotnické dokumentace (viz níže v tomto oddíle).

Nabízí se otázka, zda osoby uvedené v § 15 mohou za zemřelého uplatňovat veškerá práva obdobně jako tato osoba za svého života. Není tomu tak. „*Zvláštní osobnostní právo osob podle § 15 odst. 1 není co do obsahu a rozsahu, ani co do funkce shodné s vlastním osobnostním právem zemřelé fyzické osoby. Společně však mají obě tato práva to, že i osoby uvedené v § 15 mohou k občanskoprávní ochraně osobnosti zemřelé fyzické osoby použít právní prostředky, které stanoví § 13. Výjimkou z těchto právních prostředků je podle soudní praxe a částí doktríny u osob podle § 15 právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích (srov. blíže vysvětlivky k § 13). Tento názor však není v doktríně jednoznačně sdílen s poukazem na to, že § 15 pro něj neskýtá žádný zákonný podklad.*“

Opačně se k této otázce staví například v komentáři Linde, který vychází ze znění § 15 odst. 1 a uvádí, že nelze-li nástupcům upřít jako prostředek práva na ochranu osobnosti žádat morální zadostiučinění, náleží jim i zadostiučinění relutární. V současné době ovšem soud tuto peněžitou satisfakci nepřiznává. Odlišným nárokem může být nárok osob blízkých, kterým smrtí zemřelého vznikla imateriální újma. Tímto tématem a problematikou jednorázového odškodnění pro případ smrti podle § 444 odst. 3 občanského zákoníku se budu zabývat v dalších kapitolách této práce.

Právo na ochranu osobnostních práv může být zúženo volním projevem zemřelého, tj. tak, aby některé osoby např. nedisponovaly s jeho podobiznami, deníky, apod.)

Specifickou úpravu v tomto směru mělo a má nakládání se zdravotnickou dokumentací a zjišťování údajů o zdravotním stavu zemřelého. V současné době problematiku upravuje kromě Úmluvy o lidských právech a biomedicíně a zákona č. 20/1966 Sb., i vyhláška o zdravotnické dokumentaci. Do novely zákona č. 20/1966, o péči o zdraví lidu byla poměrně různorodě řešena problematika jakým způsobem zpřístupňovat informace o zdravotním stavu zemřelého, byť i osobám vyjmenovaným v § 15 odst. 1. Jakkoliv teorie dovozovala, že tyto osoby by měly mít nárok nahlížet do

⁶³ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 87

zdravotnické dokumentace zemřelého⁶⁴, v praxi se toto jeví jako problém, zejména s ohledem na pregnančně vyslovenou povinnost mlčenlivosti zdravotnických pracovníků, které mohli být zproštěni jen za podmínek stanovených zákonem. Proto často zdravotníci odmítali umožnit nahlížení do zdravotnické dokumentace nebo poskytovat jiné informace z obavy před zahájením trestního řízení vůči vlastní osobě. Tomu napomohlo i rozhodnutí Nejvyššího soudu pod spisovou značkou 30 Cdo 1701/2005, kde bylo konstatováno, že „*nevydání zdravotní dokumentace zesnulé osoby (jejího opisu) pozůstalému manželovi není zásahem do práva na ochranu osobnosti.*“

Tuto problematiku novela vyřešila, když výslovně umožnila nahlížení do zdravotnické dokumentace osobám blízkým, nevysloví-li pacient za svého života výslovný nesouhlas s nahlížením do zdravotnické dokumentace a zákaz podávání informací o svém zdravotním stavu.⁶⁵

Současná navrhovaná úprava zákona o zdravotních službách toto řešila speciální úpravou termínu osoba blízká⁶⁶, aby se v praxi problémy s identifikací osoby blízké vyskytovaly co nejméně často - nicméně takováto právní úprava je podle mého názoru zcela matoucí a způsobující více škody než užitku. Aby existovala speciální úprava pojmu osoby blízké jako *lex specialis* v konkrétním zákoně, zatímco na ostatní oblasti lidského života by se vztahovala úprava obecná v občanském zákoníku, považují za velmi nesystematické.

⁶⁴ Např. stanovisko ombudsmana nebo KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 82

⁶⁵ DOLEŽAL, Adam; DOLEŽAL Tomáš. Nahlížení do zdravotnické dokumentace pacienta a sdělování informací o jeho zdravotním stavu po novele zákona o péči o zdraví lidu. *Právní rozhledy*. 2007, č. 15, s. 572.

⁶⁶ Viz návrh zákona o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách)

V. Finanční satisfakce - peněžité zadostiučinění

5.1 Filosofická úvaha a historická komparace

Co se týče finanční satisfakce v případě zásahu do osobnostních práv, lze na ni nahlížet z několika úhlů pohledu. Jako primární se jeví otázka, zda je finanční satisfakce vzhledem k osobnímu charakteru osobnostních práv vůbec správně zvoleným regulačním prostředkem, či zda normativní právní systém má uvažovat v rámci vyváženosti pouze o imateriální náhradě spočívající v morální satisfakci.

Dá se předpokládat, že vložení úpravy relativní satisfakce do českého právního řádu je správné i vzhledem k tomu, že ostatní demokratické právní řády tuto možnost vzniku nového finančního nároku v případě porušení subjektivního osobnostního práva umožňují. Nicméně aby tato vědecká analýza byla korektní, nelze presumovat výsledky na základě platného práva, ale je zcela legitimní vycházet z teoretických východisek a významu předmětné úpravy, a na základě těchto předpokladů znovu zhodnotit stávající právní úpravu. Opět tedy na předmětný problém budeme nahlížet z hlediska *de lege ferenda*.

Předpokládáme-li poněkud idealistickou tezi, „že každé právní normě je implikován společenský účel, jímž je dosažení určitého žádoucího stavu“⁶⁷, pak je namísto přemítat nad účelem a společenskou funkcí ustanovení, která ukotvují princip finančního zadostiučinění (§ 13 odst. 2 a 3 v současném OZ). Knap v této souvislosti mluví o účelech bližších a vzdálených.

Bezprostředním účelem je „zmírnit nepříznivý následek neoprávněného zásahu, tj. nemajetkovou újmu vzniklou na osobnosti fyzické osoby.“⁶⁸ Vzhledem k tomu, že takovýto zásah je materiálně nevyčísitelný, nabízí se otázka, zda peněžité satisfakce je korektní. Vzhledem k tomu, že účelem satisfakce na rozdíl od reparace a restituce je pouhé zmírnění nepříznivých následků, nikoliv jejich odstranění nebo obnovení původního stavu, pak se jeví finanční náhrada jako relevantní prostředek k dosažení tohoto účelu.

⁶⁷ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. I. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 248 s. ISBN 80-7179-028-1., s. 33

⁶⁸ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 180

Správné z hlediska koncepce je ovšem i její subsidiární uplatnění, neboť přednost by měla mít vždy satisfakce morální. V moderních státech založených na tradičním tržním hospodářství, kde peníze mají klíčový význam jako hodnotící měřítko pro materiální vyčíslení statků, je na místě využívat i satisfakční funkci peněz. „*Jinak řečeno, není-li shledán žádný důvod chránit nemajetkové zájmy fyzické osoby méně účinněji než její majetkové zájmy, není ani na místě zužovat výčet občanskoprávních prostředků způsobilých k ochraně integrity osobnosti fyzické osoby a tím k ochraně jejího duchovního rozměru.*“⁶⁹

Vzdálenějším účelem je pak prevence, a to jak prevence generální, tak i prevence individuální. Jak konstatoval Nejvyšší soud v rozhodnutí 30 Cdo 1096/2009, „*relutární zadostiučinění plní především satisfakční funkci, i když úlohu preventivního významu zákonu odpovídajícího a spravedlivého zadostiučinění nelze vylučovat.*“

Tato funkce, která má v deliktním právu svůj klíčový význam, bývá často v dualitě svého působení (tj. v působení na konkrétního narušitele a společnost jako celek) rozebírána. Podle jednoho z klasiků právní teorie Jeremy Benthama preventivní funkce má předcházet tomu, aby k jednání, které je nebezpečné a způsobuje újmu, již znovu nedocházelo, přičemž existuje „*konkrétní prevence, která je aplikována na delikventa samého; a generální prevence, která je aplikovatelná na všechny ostatní členy společnosti bez výjimky.*“⁷⁰

Problematická je prevence z hlediska toho, že náhrada imateriální újmy je postavena na objektivním principu, tj. narušitel odpovídá bez ohledu na zavinění, dokonce „*pro vznik objektivní soukromoprávní odpovědnosti je za delikt prima facie nerozhodné, zda tak původce zásahu učinil bona fide, že zásah je po právu.*“⁷¹

Vzhledem k tomu, že intelektuální a volní složka lidské mysli nemusí být do jisté míry hybatelem narušení, je pak polemické, nakolik peněžité zadostiučinění naplňuje preventivní funkci. Nicméně to, že se jedná o právem chráněný zájem, může v konečném důsledku působit na opatrnost při jednání a případnějším zvažování jednání. Z tohoto hlediska se mi jeví jako správné zohledňovat jako jedno

⁶⁹ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 183

⁷⁰ BENTHAM, Jeremy. *The Rationale of Punishment*. I. vydání. Londýn: Heward Robert, 1830. Dostupný také z www.laits.utexas.edu/poltheory/bentham/index.html

⁷¹ ELIÁŠ, Karel aj. *Občanský zákoník: velký akademický komentář I. svazek*. I. vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2008. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7, s. 144

z hledisek při určování výše imateriální náhrady i míru zavinění narušitele (k tomu více viz níže v této kapitole). Také z hlediska kompenzační funkce je finanční náhrada zřejmě nejúčinnější, neboť peníze jsou univerzální směnitelnou hodnotou za ostatní majetkové hodnoty.

S ohledem na výše uvedené argumenty si dovoluji tvrdit, že umístění finančního zadostiučinění v právním řádu ČR je správné a přihlédneme-li k jeho účelu zcela ospravedlnitelné.

Z hlediska komparace historických právních pramenů však lze konstatovat, že finanční zadostiučinění za způsobenou imateriální újmu nebylo v českém právním řádu dlouho upraveno.

Jak již bylo výše řečeno, střední občanský zákoník se osobnostními právy v celku zabýval jen velmi sporadicky, a z toho je zřejmé, že i úprava finanční satisfakce v případě imateriální újmy nenašla v systému soukromého práva své normativní vyjádření.

Oproti tomu úprava občanského zákoníku 40/1964 Sb. osobnostní práva upravovala podrobněji, včetně jednotlivých prostředků ochrany osobnosti. Jedním z nich byla i možnost zadostiučinění, ale pouze v morální formě.

Teprve po revolučním roce 1989, kdy nové politicko-ekonomické poměry vytvořily prostor pro nové axiologické nazírání na právní řád, pak novelou 87/1990 Sb., *“došlo k přijetí zvláště důležitého doplňku § 13 OZ, který zavedl – vedle dosavadní morální (nepeněžité) satisfakce – jako další sankci i peněžitou (materiální) satisfakci, za předpokladu, že se jen sama morální satisfakce ukáže nedostatečnou (zákon č. 87/1990 Sb.). Tím se stal – jak začaly poměrně brzy ukazovat již první nabyté praktické zkušenosti – dosavadní systém občanskoprávních sankcí při neoprávněném zásahu do osobnosti fyzické osoby o mnoho účinnější.”*⁷²

5.2. Podmínky pro eventuální přiznání finanční náhrady

Novela občanského zákoníku č. 87/1990 Sb. zavedla do českého právního prostředí institut finančního zadostiučinění. Jak již bylo výše uvedeno, považuji tento krok z teoretického hlediska za krok správným směrem. Nyní se zaměřím na podmínky,

⁷² KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 55

kteřé současná úprava vyžaduje k uplatnění práva na náhradu nemajetkové újmy v peněžích.

Ustanovení § 13 občanského zákoníku stanoví následující: „(1) *Fyzická osoba má právo se zejména domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu její osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění.*

(2) *Pokud by se nejevilo postačujícím zadostiučinění podle odstavce 1 zejména proto, že byla ve značné míře snížena důstojnost fyzické osoby nebo její vážnost ve společnosti, má fyzická osoba též právo na náhradu nemajetkové újmy v peněžích.*

(3) *Výši náhrady podle odstavce 2 určí soud s přihlédnutím k závažnosti vzniklé újmy a k okolnostem, za nichž k porušení práva došlo.“*

Z interpretace tohoto právního textu je patrné, že peněžité zadostiučinění se uplatní až subsidiárně. To ostatně konstatoval i Nejvyšší soud v rozhodnutí 30 Cdo 1096/2009. „*První nezbytnou podmínkou pro eventuální přiznání peněžitého zadostiučinění podle ustanovení § 13 odst. 2 o.z. je, že se přiznání žádné formy morálního zadostiučinění nejeví s ohledem na okolnosti případu postačujícím.*“

Krucialním měřítkem je přiměřenost zadostiučinění. Jaká forma zadostiučinění bude přiměřená, bude vždy záviset na objektivním posouzení konkrétního případu, nevychází se tedy nikdy ze subjektivního hodnocení zásahu.⁷³ Pokud se jeví morální zadostiučinění jako přiměřené, má tato forma zadostiučinění přednost. Žaloba vždy musí mít určitou formu morálního zadostiučinění, a to i v případě, že fyzická osoba, do jejichž osobnostních práv bylo zasaženo, žádá v petitu zároveň zadostiučinění peněžité.

V publikaci Ochrana osobnosti vyslovuje autorský kolektiv formulaci, které, přiznám se upřímně, zcela nerozumím, a která by, pokud by byla respektována, podle mého v konečném důsledku měla výrazný negativní vliv na právní praxi. V publikaci je konstatováno následující: „*Shledá-li soud na základě učiněných zjištění, že forma*

⁷³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu 30 Cdo 1096/2009: „*Vlastní zásah je nutno hodnotit vždy objektivně s přihlédnutím ke konkrétní situaci, za které k neoprávněnému zásahu došlo (tzv. konkrétní uplatnění objektivního kritéria), jakož i k osobě postižené fyzické osoby (tzv. diferencované uplatnění objektivního kritéria). Uplatnění konkrétního a diferencovaného objektivního hodnocení znamená, že o postižení fyzické osoby na její osobnosti ve značné míře půjde pouze tam, kde za konkrétní situace, za které k neoprávněnému zásahu do osobnosti fyzické osoby došlo, jakož i s přihlédnutím k dotčené fyzické osobě, lze spolehlivě dovodit, že by nastalou nemajetkovou újmu vzhledem k intenzitě a trvání nepříznivého následku pociťovala jako závažnou zpravidla každá fyzická osoba nacházející se na místě a v postavení postižené fyzické osoby.“*

*morálního zadostiučinění navržená postiženou fyzickou osobou je – objektivně posuzováno – s ohledem na okolnosti daného případu přiměřená, a tedy postačující a tím i účinná, pak navrženou formu morálního zadostiučinění postižené fyzické osobě přizná.*⁷⁴ Potud v textu neshledávám nic rozporuplného. Odstavec však pokračuje: „*Neshledá-li však soud formu morálního zadostiučinění navrženou fyzickou osobou přiměřenou, a tím z hlediska § 13 postačující a účinnou, přičemž postižená fyzická osoba jako žalobce svou žalobní žádost odpovídajícím způsobem neupraví (§95 odst.1 OSŘ), soud žalobu na přiznání navržené formy morálního zadostiučinění zamítne.*“⁷⁵

Rozčlením tuto výpověď na jednotlivé výroky:

- *Soud neshledá morální zadostiučinění za přiměřené (z hlediska § 13 za postačující a účinné).*

∧

- *Žalobce neupraví svou žalobní žádost (§95 odst.1 OSŘ).*

⇒

- *Soud žalobu na přiznání morálního zadostiučinění zamítne.*

Z výše uvedené logické struktury mi pak plyne, že v případě, že podá žalobce žalobu na morální zadostiučinění a soud usoudí, že tato žaloba není dostačující (např. by měla být podle § 13 odst. 2 OZ uplatněno finanční zadostiučinění) a žaloba žalobcem nebude upravena, tak soud žalobu na přiznání morálního zadostiučinění zamítne.

Takováto úvaha je však zřejmě nesprávná a domnívám se, že jde pouze o chybu ve formulaci. Míněno zřejmě mělo být, že „*soudu nebrání nic v tom, aby postižené fyzické osobě přiznal za účelem přiměřeného zmírnění vzniklé nemajetkové újmy méně, než postižená fyzická osoba sama požaduje (argument „a maiori ad minus continetur“);*

⁷⁴ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 181

⁷⁵ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 181

v takovém případě však musí soud co do nepřiznané části žalobního petitu žalobu zamítnout.⁷⁶

V komentovaném občanském zákoníku Linde je pak protikladně uvedeno, že „při určení výše peněžitého zadostiučinění je soud vázán žalobním návrhem žalobce, neboť se jedná o sporné řízení návrhové, které soud může zahájit ex offo. Soud ale může přisoudit ultra petitum vyšší zadostiučinění, nežli navrhnul žalobce (§153 odst. 2 o.s.ř.)“⁷⁷ Dále pak je v této publikaci argumentováno tak, že soud může uplatnit své moderační právo (§153 odst. 2 o.s.ř.), přičemž má být zohledněna zásada ochrany slabší strany (v tomto případě postiženého). Oproti tomu komentovaný občanský zákoník konstatuje, že: „v každém případě z podané žaloby, jmenovitě ze žalobního návrhu, musí být vždy jasně a určitě patrné, jakou konkrétní výši peněžitého zadostiučinění žalobce požaduje (§ 79 odst. 1 OSŘ). Požadovaná částka je totiž maximum, které může soud přiznat (jinak by soud postupoval v rozporu s principem § 153 odst. 2 OSŘ iudex non eat ultra petita partium);“⁷⁸

Další podmínkou pro přiznání finančního zadostiučinění je pak zjištění, že neoprávněným zásahem došlo v příčinné souvislosti ke snížení důstojnosti fyzické osoby nebo její vážnosti ve značné míře.

Podle názoru některých juristů je jedinou podmínkou k tomu, aby bylo přiznáno též peněžité zadostiučinění to, že se morální zadostiučinění nejeví jako přiměřené. Výčet důvodů uvedených v druhé větě § 13 odst. 2 je totiž pouze demonstrativní, na což odkazuje slovní uvození „zejména proto“. Podmínka „značné míry snížení důstojnosti či vážnosti ve společnosti“ tak naplněna být nemusí.⁷⁹ Jak však uvádí v komentáři Beck „je však třeba zdůraznit, že musí jít vždy o takovou nemajetkovou újmu zasahující některou jinou hodnotu osobnosti fyzické osoby, kterou tato osoba vzhledem k intenzitě, k trvání, zejména k široce veřejnému ohlasu nepříznivého následku ve společnosti (v

⁷⁶ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 192

⁷⁷ ELIÁŠ, Karel aj. *Občanský zákoník: velký akademický komentář I. svazek*. I. vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2008. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7, s. 161

⁷⁸ ŠVESTKA Jiří, SPÁČIL Jiří, ŠKÁROVÁ Marta, aj. *Občanský zákoník I, II*. II. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 2321 s. ISBN 978-80-7400-108-6, s. 198

⁷⁹ KADEČKA, Stanislav. Prostředky občanskoprávní ochrany osobnosti v soudní praxi. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2001, č. 2.

*rodině, v bydlišti, na pracovišti, v podnikání, v politickém či jiném veřejném životě atd.) pociťuje a prožívá – objektivně posuzováno – jako újmu ve značné míře.*⁸⁰

Podobně konstatoval i Nejvyšší soud, že hledisko nedopadá jen a výlučně na případy snížení důstojnosti fyzické osoby nebo její vážnosti ve značné míře, ale vztahuje se rovnocenně např. i na kauzy, kdy je výrazně zasažena jiná součást ochrany osobnosti fyzické osoby, např. právo na soukromí, jehož součástí je i rodinný život. Jde o takovou újmu vzniklou na osobnosti fyzické osoby, kterou tato osoba pociťuje vzhledem k intenzitě a trvání nepříznivého následku jako závažnou.

Hodnocení závažnosti újmy bude vždy předmětem individuální aplikace soudy v konkrétním případě, nicméně je na místě zmínit, že soud má vycházet z výše uvedených kritérií, které musí být z jeho rozhodnutí patrná a přezkoumatelná. Jak jsem již uvedla výše, u soudů první instance bývá často odůvodnění rozhodnutí a uvedení objektivních faktů, ze kterých soudce při své úvaze vycházel, nedostačující.⁸¹

5.3. Vyčíslování újmy, problematika praxe, procesní problematika, názory na mantinely ukotvené právními předpisy

Podobně jako závažnost újmy je plně na soudním uvážení, jaké bude přiznáno finanční zadostiučinění postiženému. Jak již bylo výše naznačeno, recentní právní jurisprudence vede spor o to, zda soud může překročit žalobní návrh a přiznat eventuálně žalobci i vyšší finanční zadostiučinění. Spor v podstatě vede k otázce, zda v § 153 odst. 2 o.s.ř. ukotvená zásada *ne eat iudex ultra petita partium* má či nemá absolutní charakter, či soud může určit vztah mezi účastníky i *ultra petitum* (s přihlédnutím k řešení určitých občanskoprávních sporů, kde je soudcovské moderační právo povoleno /např. vypořádání spoluvlastnictví/)

Nicméně je zcela jasné, že výše relativního zadostiučinění musí být náležitým způsobem odůvodněna, a na základě objektivních kritérií přezkoumatelná. Z tohoto hlediska i žaloba, která je soudu podávána, by měla vylíčit rozhodující skutečnosti, z nichž vyplývá intenzita následků jednání žalovaného, včetně dalších důvodů, proč nepostačuje morální satisfakce a měla by být uplatněna právě forma finanční náhrady.

⁸⁰ ŠVESTKA Jiří, SPÁČIL Jiří, ŠKÁROVÁ Marta, aj. *Občanský zákoník I, II*. II. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 2321 s. ISBN 978-80-7400-108-6, s. 199

⁸¹ viz <http://zdravotnickepravo.info/nebylo-by-vhodne-zavest-specializovane-senaty-pro-posuzovani-medicinsko-pravnich-sporu/>

Jako sporná se jeví otázka, zda v žalobě musí být výslovně uvedena výše požadované reletární satisfakce. I tady nalezneme odlišná stanoviska. Podle komentáře k § 13 odst. 3 kolektivu (BECK), musí být konkrétní částka výslovně uvedena.⁸² Podobně tak argumentují i autoři publikace Ochrana osobnosti⁸³ a k této argumentaci se přiklonil i Vrchní soud v Praze v rozhodnutí uveřejněném v PR č. 10/1995.

Oproti tomu v komentáři z Linde Ivo Telec vypočítává podmínky, při kterých částka výslovně uvedena být nemusí a určena bude dodatečně soudem. V případě, kdy výše nároku na peněžité zadostiučinění je objektivně zjistitelná jen s nepoměrnými potížemi nebo ji nelze zjistit vůbec. S odkazem na ustanovení § 136 o.s.ř., pak Telec dovozuje, že soud může výši nároku určit vlastní úvahou. *„Pakliže by ale objektivně trval soukromoprávní stav obtížné zjistitelnosti nebo nezjistitelnosti výše nároku, předvídaný § 136 o.s.ř., a tudíž by žalobce objektivně nemohl žalobu doplnit, soud by pokračoval v řízení a výši nároku by určil arbitrárně až rozsudečným výrokem. Je v procesním zájmu žalobce, aby v návrhovém řízení prokázal objektivní existenci soukromoprávního stavu, jenž má procesně na zřeteli § 136 o.s.ř., z čehož by bylo lze objektivně dovodit, že žaloba je řádná i bez určení výše nárokovaného peněžitého zadostiučinění. ... Opačný závěr by byl nepřipustným odmítnutím spravedlnosti, a tudíž naplněním skutkové podstaty porušení práva na spravedlivý proces, jehož rušitelem by byl soud.“*⁸⁴

Jakkoliv se z argumentačního hlediska dá s výše uvedeným závěrem ztotožnit, v rámci praktického soudního sporu si jen velmi obtížně dokážu představit, že by se soud přiklonil k této interpretaci právních norem a nevyžadoval doplnění výše peněžité částky.

Ve vyšší míře proto panuje názor, že peněžitá částka stanovená podle § 13 odst. 3 musí být v žalobním návrhu vždy určena, přičemž tato částka musí být stanovena jednorázovou úhrnnou částkou, i kdyby nemajetková újma vzniklá na fyzické osobě byla trvalého charakteru. To vyplývá ze satisfakční funkce, která má zmírnit zásah do osobnosti, nikoliv nahrazovat majetkovou újmu způsobenou narušitelem; a zejména i

⁸² ŠVESTKA Jiří, SPÁČIL Jiří, ŠKÁROVÁ Marta, aj. *Občanský zákoník I, II*. II. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 2321 s. ISBN 978-80-7400-108-6, s. 200

⁸³ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 192

⁸⁴ ELIÁŠ, Karel aj. *Občanský zákoník: velký akademický komentář 1. svazek*. I. vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2008. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7, s. 162

z hlediska současného právní úpravy v § 13 odst. 3, neboť „zadostiučinění v penězích neslouží v žádném případě funkčně k náhradě vzniklé škody, konkrétně náhradě ztráty na výdělku. Ztráta na výdělku je svou podstatou majetková újma – škoda, která se řídí nikoli právním režimem § 13 OZ, nýbrž režimem § 16 ve spojení s § 420n. zejména 445n. OZ. Přiznaná náhrada této majetkové újmy – škody se nemůže snižovat o vyplacené zadostiučinění v penězích. Zadostiučinění v penězích a náhrada majetkové újmy – škody, zejména náhrada ušlého zisku, proto vedle sebe ob stojí.“⁸⁵

Oproti tomu PETL v článku 10:102, co se týče jednorázové částky nebo opakované platby uvádí, že náhrada škody (míněno v kontextu PETL, jak již bylo uvedeno výše, i náhrada nemajetkové újmy!) je poskytována v jednorázové částce nebo jako renta, pokud je to vhodné s ohledem na konkrétní zájmy poškozeného.

Při určení výše náhrady by mělo být vždy přihlíženo k řadě rozhodujících hledisek konkrétního případu, z důvodů jejich obecnosti však nelze sestavit tabulkový sazebník (ačkoliv v oblasti bolestného a ztížení společenského uplatnění v současné době existuje.) Mezi těmito hledisky jsou uváděny např. intenzita, rozsah a trvání nemajetkové újmy v oblasti závažnosti vzniklé nemajetkové újmy. Co se týče druhého kritéria, tj. okolností, za nichž k porušení práva došlo, mohou být hlediska velmi široká, nicméně vždy se musí přihlížet k tomu, aby byly v souladu s požadavkem slušnosti a spravedlnosti⁸⁶, např. postavení dotčené osoby v rodině a společnosti, za jakých okolností k zásahu došlo, zda postižený mohl odvrátit zásah, apod.. Do jisté míry se odborná literatura zabývá i otázkou, zda za takto právně kvalifikovanou okolnost může být považována i okolnost subjektivní povahy⁸⁷. Současná odborná literatura i konstantní judikatura se přiklonila k názoru, že forma zavinění je okolností, ke které může být přihlíženo, pokud má v případě svou relevanci. Oproti tomu se literatura

⁸⁵ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 186
Výše uvedená problematika je však poněkud problematická v případě uplatňování nároků za bolestné, případně o vedle sebe působící nároku podle § 444 odst. 3 občanského zákoníku a § 15 občanského zákoníku. Ortodoxní stanovisko, které obě tyto roviny od sebe jednotným a jednoznačným řezem oddělilo, totiž v této oblasti narozdíl od hmotné škody chybí. Více k tomu viz oddíl

⁸⁶ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6 s. 194

⁸⁷ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 194 a násl.

přiklání k názoru, že k majetkovým poměrům původce neoprávněného zásahu ani dotčené fyzické osoby by se přihlížet nemělo.⁸⁸

Otázkou také je, zda může být výše finanční satisfakce ovlivněna i hlediskem prevence. Jedna část odborné veřejnosti argumentuje, že hledisko prevence při rozhodování soudů o výši nemá být zohledňováno, na druhou stranu je však jasné, že předvídatelnost rozhodnutí má být jedním ze základních rysů demokratického právního řádu – a takové rozhodování, které má určitou návaznost působí i sociálně a psychologicky na jednání narušitelů. *„Proto soudy rozhodováním i co do výše peněžitého odškodnění musí účinně přispívat ke snížení, popř. k eliminaci nežádoucích újem na osobnosti fyzických osob. Dopad citelné peněžité sankce všude tam, kde má podle povahy případu své skutečné místo, bude stimulovat původce neoprávněných zásahů k obezřetnějšímu postupu.“*⁸⁹

Praxe je při aplikaci výše přiznávaných částek ale bohužel značně diferencovaná, i přesto, že v současné době dochází k jejímu výraznějšímu sjednocování. Také přiznávaná výše je poměrně nízká. Ještě ze statistických údajů z roku 2001 byly nejčastější částky, které byly přiznány žalobci v rozmezí nad 10 tisíc do 50 tisíc Kč⁹⁰. V současné době se částky pohybují výše, nicméně jejich hodnota není stále dostatečně vysoká.

„Výše peněžitého odškodnění přiznávaná českými soudy podle § 13 odst. 2 však zůstává při srovnání s praxí vyspělých zahraničních úprav v průměru stále na nižší úrovni. Tuto tendenci svým způsobem posílily i limity jednorázového odškodnění, které vytyčilo ustanovení § 444 odst. 3 pro případy usmrcení blízkých osob. Z této úpravy totiž některé soudy začaly dovozovat, že újmy způsobené na jiných – ve srovnání méně významných – chráněných osobnostních statcích, než je život, je namístě odškodňovat méně. S ohledem na pochybnosti o opodstatněnosti § 444 odst. 3 pro jeho mechanický, paušální a tím ve svých důsledcích nespravedlivý přístup, připravovaný občanský zákoník s limitací tohoto druhu v souladu s moderním trendem evropského deliktního práva nepočítá. V této souvislosti je třeba uvést, že právě újmy způsobené na cti a

⁸⁸ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 195, opačně ale např. Kadečka, Stanislav, *Prostředky občanskoprávní ochrany osobnosti v soudní praxi*

⁸⁹ ŠVESTKA Jiří, SPÁČIL Jiří, ŠKÁROVÁ Marta, aj. *Občanský zákoník I, II*. II. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 2321 s. ISBN 978-80-7400-108-6, s. 201

⁹⁰ KADEČKA, Stanislav. *Prostředky občanskoprávní ochrany osobnosti v soudní praxi. Časopis pro právní vědu a praxi*. 2001, č. 2.

*důstojnosti fyzické osoby, zejména došlo-li k nim v hromadném sdělovacím prostředí s jeho široce působícím vlivem, mohou podle povahy případu tuto fyzickou osobu v celém jejím osobním i společenském životě závažně poškodit, popř. ji i celoživotně zničit včetně vážného narušení jejího manželství a rodiny.*⁹¹

Obecnou problematikou ustanovení § 444 odst. 3 se tato práce zabývá na jiném místě, je však nesporné, že opuštění této tabulkové ceny zřejmě může napomoci k zvýšení finančních odškodnění v budoucnosti.

Důvodem je to, že ochrana jednotlivce by měla být klíčovým těžištěm ústavního pořádku i celého českého právního řádu. Z tohoto antropologického východiska by měla vycházet i nová úprava občanského zákoníku a soudy tuto úpravu budou muset adekvátním způsobem reflektovat. Současná hodnota za lidský život tak, jak je paušálně stanovena částkou v § 444 odst. 3 je natolik rigidní, že se v řadě případů musí dostat do sporu s principem proporcionality, který je jedním ze základů ústavnosti právního řádu.

V neposlední řadě se jako problematická jeví komparace (např. internacionální, ale i historická) u přiznávaných výší finančního zadostiučinění - ta totiž do jisté míry musí akceptovat a reflektovat ekonomickou dimenzi, neboť je zcela přirozené, že jsou-li životní podmínky včetně průměrného výdělku diametrálně odlišné, je potom i rozhodovací praxe v této oblasti odlišná.

To neznačí např., že cena života má v Německu jinou hodnotu než v České republice, ale že ekonomické ukazatele jsou odlišné a náhradní hodnota se vytváří proporcionalně k ostatním statkům, tj. i ke statkům hmotným a peněžité vyčíslitelným.

Výrazným měřítkem výše zadostiučinění je tak i hledisko časové (náhrady imateriální újmy od r. 1989 rostou), odrážející výše uvedené ekonomické skutečnosti. I tato skutečnost tak má podle mého názoru, v širším kontextu než jen v rámci zákonného znaku vyjmenováno, charakter okolnosti případu, která ovlivňuje konečný verdikt rozhodnutí soudu.

Poslední problematikou, kterou bych se v tomto oddíle zabývala, je otázka možnosti přiznání úroků z prodlení a výše soudních poplatků a náhrady nákladů soudního řízení. Co se týče soudních poplatků, podle zákona č. 549/1991 Sb., za návrh na zahájení řízení na ochranu osobnosti bez návrhu na náhradu nemajetkové újmy se vybere poplatek 1.000,-Kč. Za návrh na zahájení řízení na ochranu osobnosti s návrhem

⁹¹ ŠVESTKA Jiří, SPÁČIL Jiří, ŠKÁROVÁ Marta, aj. *Občanský zákoník I, II*. II. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 2321 s. ISBN 978-80-7400-108-6, s. 201

na náhradu nemajetkové újmy se vybere poplatek do částky 15.000,- Kč včetně ve výši 600,- Kč, v částce vyšší než 15.000,- Kč 4% z této částky, nejvýše však 1.000.000,-Kč.

Pokud bychom akceptovali argumentaci Telecovu, tj. že pokud lze výši nároku na nepeněžitě zadostiučinění objektivně zjistit jen s nepoměrnými obtížemi nebo ji nelze zjistit vůbec, pak je žaloba řádná i bez určení výše nárokovaného peněžitého plnění, není zcela jasné, v jaké výši by měl být uhrazen soudní poplatek. Vzhledem k tomu, že tato možnost není zákonodárcem upravena, bude zřejmě nutné přistoupit na argument Telecův, že se analogicky použije ustanovení o zpoplatnění poplatkem ve výši 1.000,- Kč podle položky 2 písmene c).⁹²

Z hlediska procesní taktiky je pak na místě uvažovat, v jaké výši podávat návrh na peněžitě plnění. Poměrně vysoké částky se vyplatí v případě, kdy má právní zástupce za to, že soud osvobodí od soudních poplatků osobu postiženou zásahem do osobnostních práv (což se často např. v medicínských sporech stává), v opačném případě je pak spíše na místě uvažovat o částce nižší, neboť soud má nakonec přiznat částku přiměřenou. Byť jsou soudy spíše nakloněny argumentaci, že nepřekračují v rozhodnutí částku určenou žalobcem, může žalobce podle okolností výši částky v řízení disponovat a tedy ji i zvýšit, samozřejmě s patřičným zdůvodněním.

V případě více společníků, je potřeba vzít v potaz názor Vrchního soudu v Praze sp. zn. 2 Co 51/97, když konstatoval, že „žalobci v řízení o ochranu osobnosti nemají postavení nerozlučných společníků. Každý z nich je poplatníkem podle ustanovení § 2 odst. 1 písm. a) zák. č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.“ a dále „žalobu ve věci ochrany osobnosti směřující proti dvěma žalovaným, z nichž každý se podle obsahu žaloby měl dopustit odlišného neoprávněného zásahu do

⁹² Telec v komentáři uvádí, že „objektivní nezjistitelnost výše peněžitě plnění má nejbližší obdobnou povahu jako plnění nepeněžitě, jestliže není zvláštní úprava, což de lege lata není, ačkoliv by proto byl dán právně politický důvod. Sama skutečnost, že soudně poplatkové právo prodělalo v našem ohledu řadu změn, které vždy nemusely být soudržné s občanským soudním řádem a které reagovaly jen na některé dobové názory právně politické, nesmí být použita ani vykládána na úkor poplatníka. Je věcí státu, chce-li stanovovat a vybírat soudní poplatky, aby tak učinil řádným zákonodárným způsobem, který zohlední i ostatní jím přijaté předpisy. Vybrání každého poplatku je totiž zásahem do práva vlastnit majetek, který je o zaplacený poplatek krácen (srov. čl. 11 Listiny). Proto stanovení poplatku může být dovoleno jen zákonem. Je-li zákon nesoudržný se zákonem jiným, není to na úkor poplatníka, nýbrž k tíži státu, který je odborníkem a který měl a má dostatek prostředků, jak věc řešit řádně. V žádném případě nelze poukazem na zákon o soudních poplatcích ani nepřímo manipulovat žalobce k jinému postupu, nežli předvidá § 136 o.s.ř., je-li objektivně naplněna skutková podstata tam stanovená. Stát by tak porušil subjektivní právo žalobce na spravedlivý proces, jakož i jeho právo vlastnit majetek.“ ELIÁŠ, Karel aj. *Občanský zákoník: velký akademický komentář 1. svazek*. I. vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2008. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7, s. 162

práv chráněných ustanovením § 11n. ObčZ, nelze považovat za jeden poplatný úkon z hlediska ustanovení § 4 písm. a) zák. č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.“

Z hlediska taktiky by uplatnění nároku na nižší částku mohlo mít své opodstatnění i ohledně přiznaných nákladů soudního řízení. Na druhou stranu je v tomto případě třeba vycházet z předpokladu, že spor o zadostiučinění ve věci ochrany osobnosti má charakter sporu penězi neocenitelného. Z toho vyplývá, že „*měl-li žalobce ve sporu o ochranu osobnosti, ve kterém se domáhal morálního i peněžitého zadostiučinění, úspěch jen ohledně morálního zadostiučinění, popř. mu soud přiznal z požadovaného peněžitého zadostiučinění jen část, může mu nicméně soud podle ustálené judikatury obecných soudů i Ústavního soudu ČR přiznat plnou náhradu nákladů řízení, neboť nepřiznání peněžitého zadostiučinění vůbec či přiznání jen jeho části záviselo na úvaze soudu (§ 142 odst. 3 OSŘ)*“⁹³

Touto problematikou se zabýval taktéž Ústavní soud, který ve svém nálezu ze dne 5.8.2009, sp. zn. I.ÚS 1310/09 konstatoval, že vzhledem k tomu, že určení výše přiměřeného zadostiučinění náleží do úvahy soudu a *"za ne zcela přiléhavý odhad výše budoucího přiznaného nároku nemůže být žalobce v rámci náhrady nákladů řízení sankcionován."*

Obecné soudy často v takovýchto sporech přihlížejí i k jiným okolnostem. Například v řízení, kde se pacient domáhá nároků na morální i finanční zadostiučinění a není úspěšný ani v jednom nároku, je poměrně častým jevem, že náhrada nákladů řízení není v tomto případě přiznána (zejména pokud již předtím byl osvobozen od soudních poplatků).

Poslední otázkou je možnost přiznání úroků z prodlení při požadování nároků ze způsobené imateriální újmy. Právní jurisprudence obecně přiznává postiženému úroky z prodlení jako zákonné příslušenství teprve okamžikem pravomocného rozhodnutí soudu, protože rozhodnutí soudu má v tomto případě konstitutivní charakter.⁹⁴ K prodlení před pravomocným určením výše peněžitého nároku soudem proto nemůže

⁹³ ŠVESTKA Jiří, SPÁČIL Jiří, ŠKÁROVÁ Marta, aj. *Občanský zákoník I, II*. II. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 2321 s. ISBN 978-80-7400-108-6, s. 197

⁹⁴ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 196

dojít. Po právní moci rozhodnutí je však úrok z prodlení zákonným příslušenstvím pohledávky.⁹⁵

5.4. Otázka plynutí času. Promlčitelnost nároků z finančního zadostiučinění, promlčecí lhůta?

Významné dotazy v souvislosti s ochranou osobnostních práv přináší běh času jako právní skutečnosti, která zásadním způsobem může měnit práva a právní nároky postížené fyzické osoby.

Jednou z otázek, která je z hlediska teoretického dosud nevyřešena, a i soudní praxe v této oblasti zastávala dosti dlouhou dobu opačný názor, než je ten současný, je otázka promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy podle § 13 odst. 2. Konflikt, který se rozběhl prakticky ihned po přijetí zmiňovaného ustanovení, není z teoretického hlediska dosud jednoznačně rozhodnut.

Řekla bych, že většina současných teoretiků zastává názor o promlčitelnosti nároku na peněžité zadostiučinění (např. Švestka, Knap, občanský zákoník vydaný autorským kolektivem v nakladatelství Beck), ale existuje i oponentní stanovisko jiných juristů (např. zastávané prvně zřejmě v článku Milana Kamlacha „Několik poznámek k novelizaci občanského zákoníku“⁹⁶ a i autorů komentáře zpracovaného v nakladatelství Linde).

Druhé stanovisko vychází zejména z jednoty nároků vyplývajících z osobnostního práva, které není právem majetkovým, a proto nepodléhá promlčení. *„Jelikož je právo na ochranu osobnosti právem osobní povahy, nikoli právem majetkovým, nepodléhá promlčení (a contr. § 100 odst. 2). Týká se to trvání všech nároků, jimiž je toto právo vybaveno, a to bez rozdílu. Jakékoli „štěpení“ práv či nároků, např. u práva na peněžité zadostiučinění v podobě morální, která by snad neměla být promlčitelná, a v podobě peněžité, která by snad měla být promlčitelná by bylo právně absurdní. Postižený s méně závažnou újmou by tak byl lépe (déle) právně chráněn, nežli postižený se závažnější újmou.“*⁹⁷

⁹⁵ ELIÁŠ, Karel aj. *Občanský zákoník: velký akademický komentář 1. svazek*. I. vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2008. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7, s. 163

⁹⁶ KAMLACH, Milan. Několik poznámek k novelizaci občanského zákoníku, *Právo a zákonnost*, č. 3/1991, s. 166 a násl.

⁹⁷ ELIÁŠ, Karel aj. *Občanský zákoník: velký akademický komentář 1. svazek*. I. vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2008. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7, s. 157

Zásadní argumenty pro nepromlčitelnost náhrady nemajetkové újmy spočívají pak zejména v tom, že podle § 100 a násl. obč.z. podléhá promlčení právo, v tomto případě podléhá promlčení nárok. Dále pak směřuje úvaha k antropologickému zaměření občanského práva, podle kterého jsou důležitější práva osobnostní než právo vlastnické – přičemž právo vlastnické promlčení nepodléhá. Bez lidského života by však nebylo možnosti vlastnit majetek. Z výše uvedeného názorového proudu pak vychází i relevantní důsledek výše uvedené úvahy, podle kterého nepromlčitelným je i osobní právo na náhradu škody na zdraví.⁹⁸ Tento závěr je však zcela v rozporu s dosavadní judikaturou v této oblasti.

Právě z toho důvodu zaujali oponenti odmítavé stanovisko nepromlčitelnosti práva na zadostiučinění v penězích, kteří se taktéž vyrovnávali s v té době zastávanou judikaturou Nejvyššího soudu 30 Cdo 1542/2003 (více k tomuto a judikatuře v oblasti promlčitelnosti níže): *„Tímto výkladem se totiž právo na peněžitou satisfakci neústrojně vyčleňuje z okruhu obdobných práv na peněžitou satisfakci, konkrétně práva na bolestné a práva na ztížení společenského uplatnění, o kterých ani teorie ani soudní praxe až doposud – vzdor jejich nehmotné povaze – nikterak nepochybovaly, že se promlčují. Za druhé, právo na peněžitou satisfakci podle § 13 odst. 2 plní podobnou reparační funkci jako u nemajetkových nároků. ... Za třetí, úprava nového občanského zákoníku připravovaná v rámci soukromoprávní rekodifikace chápe i nemajetkovou újmu na osobnosti – a to v souladu s moderními právními úpravami, konkrétně s poslední dobou zejména švýcarským návrhem deliktní odpovědnosti – jako druh škody; proto právo na její náhradu v peněžité formě nemůže zůstat v rámci úpravy závazků z deliktů nepromlčitelným. Za čtvrté, stanovisko zaujaté Nejvyšším soudem České republiky, které umožňuje časově neomezené uplatnění práva na peněžitou satisfakci, může vést v praxi, kdy při nedostatku zvláštní úpravy odpovědnosti za škodu, některé případy peněžité satisfakce podle § 13 odst. 2 ve skutečnosti nahrazují nárok na náhradu škody, k nepříznivým důsledkům spočívajícím v nerovném postavení postižených fyzických osob. Ze všech těchto důvodů je třeba setrvávat na závěru, že i*

⁹⁸ ELIÁŠ, Karel aj. *Občanský zákoník: velký akademický komentář 1. svazek*. I. vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2008. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7, s. 159

*právo na peněžitou satisfakci podle § 13 odst. 2, 3 se promlčuje.*⁹⁹ K tomuto názorovému spektru se přiklonila v konečném důsledku i soudní praxe.

Co se týče soudní praxe, ta byla v této oblasti po delší dobu poměrně nejednotná, Vrchní soud v Olomouci (např. 1 Co 63/2003, 1 Co 11/2003-68, aj.) např. konstantně zastával teorii promlčitelnosti práva na finanční zadostiučinění.¹⁰⁰ Vrchní soud v řízení 1 Co 63/2003 reagoval na vypořádání se Krajského soudu v Brně s námitkou promlčení žalované, která nebyla tímto soudem shledána jako důvodná, neboť podle názoru Krajského soudu je nárok na náhradu nemajetkové újmy v penězích nepromlčitelný. Vyhovujícím rozsudkem soudu o tomto nároku se teprve „konstituuje vznik takové pohledávky,” do dne právní moci rozsudku pohledávka neexistuje, a proto se nárok na ni ani promlčet nemůže.

Oproti tomu Vrchní soud v Olomouci odůvodnil svůj názor na to, že *„právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle ustanovení § 13 odst. 2 obč. zák. je jedním z dílčích a relativně samostatných prostředků ochrany jednotného práva a na ochranu osobnosti fyzické osoby, vzniká tehdy, kdy morální satisfakce jako ryze osobní právo k vyvážení a zmírnění nepříznivých následků protiprávního zásahu do osobnostních práv nepostačuje a byt' jde o satisfakci v oblasti nemateriálních osobnostních práv (obdobně jako u bolestného a ztížení společenského uplatnění či u stanovení hodnoty autorského díla nebo předmětu průmyslového vlastnictví), jeho vyjádření peněžním ekvivalentem způsobuje, že jde o osobní právo majetkové povahy.*

Z těchto důvodů odvolací soud na rozdíl od soudu prvního stupně dospěl k závěru, že v souladu s ustanovením § 100 odst. 2 obč. zák. právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle ustanovení § 13 odst. 2 obč. zák. promlčení podléhá.“

Nejvyšší soud však dlouhou dobu zastával vůči tomuto názoru Vrchního soudu oponentní stanovisko a domníval se, že právo na finanční zadostiučinění je nepromlčitelné, neboť má nemajetkový charakter (tak rozhodoval v řadě svých rozhodnutí, jedním z prvních z nich je rozhodnutí č.j. 30 Cdo 1542/2003, z dalších pak např. 30 Cdo 792/2007, 30 Cdo 744/2007 a 30 Cdo 1522/2007).

⁹⁹ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6, s. 199

¹⁰⁰ Srovnej i PETROVÁ, Věra. Problematika (ne)promlčitelnosti nemajetkového práva v penězích v souvislosti s ochranou osobnosti. *Zdravotnictví a právo*, 6/2009, s. 16 a násl.

V rozhodnutí č.j. 30 Cdo 1542/2003 odůvodnil své rozhodnutí následujícím způsobem: „*Přiměřené zadostiučnění podle ustanovení § 13 o. z. může spočívat buď v morálním plnění (§ 13 odst. 1 cit. zákona) anebo v peněžitém plnění (§ 13 odst. 2 a 3 o. z.). Smyslem náhrady nemajetkové újmy v penězích je pak dát do vztahu míru újmy na hodnotách lidské osobnosti s konkrétním finančním vyjádřením náhrady takovéto nemajetkové újmy. I tak však jde vždy o právní instrument, jehož úkolem je zabezpečit respektování a ochranu osobnosti fyzické osoby. Nelze je proto jako právo ryze osobní povahy osobnosti fyzické osoby, na něž se vztahují ustanovení § 11 násl. o. z., vydělit z okruhu nepromlčitelných nemajetkových práv, byť se satisfakce příslušné nemajetkové újmy fyzické osoby vyjadřuje prostřednictvím finančních prostředků.*

Lze mít proto zato, že úvahy zmiňující údajnou podobnost zmiňovaného nároku s reparační funkcí majetkových nároků se závěrem, že nárok na přiznání satisfakce v podobě náhrady nemajetkové újmy v penězích podle ustanovení § 13 odst. 2 o. z. se promlčuje v obecné tříleté promlčecí lhůtě, nemá v tomto případě zákonný podklad. Ostatně odlišnost tohoto institutu se naznačuje např. i v rámci kontrastu k úpravě, na níž odkazuje ustanovení § 16 o. z.“

Tento názor však Nejvyšší soud nakonec přehodnotil rozsudkem č.j. 31 Cdo 3161/2008 (rozhodoval velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu), podle kterého právo na náhradu relutární nemajetkové újmy je jedním z dílčích a relativně samostatných prostředků ochrany jednotného práva na ochranu osobnosti fyzické osoby. Ačkoliv jde „*o satisfakci v oblasti nemateriálních osobnostních práv (obdobně jako u bolestného a ztížení společenského uplatnění či u stanovení hodnoty autorského díla nebo předmětu průmyslového vlastnictví), jeho vyjádření peněžním ekvivalentem způsobuje, že jde o osobní právo majetkové povahy. Proto právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle ustanovení § 13 odst. 2 o.z. promlčení podléhá. ... Je-li obsahem nároku na náhradu nemajetkové újmy požadavek na zaplacení peněžní částky, pak princip právní jistoty vylučuje, aby plynutí času nebyly přiznány žádné právní účinky. Přípustnost námitky promlčení proti takovému nároku umožňuje přihlédnout k omezeným možnostem prosaditelnosti práva a obrany proti němu. Podle názoru Nejvyššího soudu je to obsah nároku, a nikoliv předmět jeho ochrany, co činí pro povahu nároku určující, zda se uplatní obecný právní institut*

(promlčení) oslabující jeho vymahatelnost v závislosti na okamžiku jeho uplatnění u soudu (a ovšem na dispozitivním chování i žalovaného).“

Jakkoliv bylo toto rozhodnutí zrušeno Nálezem Ústavního soudu II. ÚS 3168/09 ze dne 5.8.2010, dá se říci, že výhrady směřovaly pouze vůči procesním principům, zejména principu předvídatelnosti soudních rozhodnutí a na zvláštní pravidla a podmínky, které musí nastat při změně judikatury (nesplnění obsahových podmínek pro overruling). Pokud v době podání žaloby platil judikát o nepromlčitelnosti nároku na náhradu nemajetkové újmy v penězích, a pokud svým přístupem žalobci nezpůsobili uplynutí promlčecí lhůty, nelze jim to přičítat k tíži, což musí být v rozhodnutí zohledněno.¹⁰¹

Trend vytyčený Nejvyšším soudem podpořilo i rozhodnutí Nejvyššího soudu č.j. 30 Cdo 3996/2008, které bylo sice taktéž zrušeno Ústavním soudem (III. ÚS 1275/10), nicméně Ústavní soud konstatoval, že ve věci posouzení § 13 z hlediska hmotného práva neshledal důvod pro jeho zrušení (důvody zde byly opět podmínky pro změnu judikatury soudů). Za současného stavu se tedy finanční zadostiučinění podle § 13 odst. 2 promlčuje.

V souvislosti s výše uvedenými rozhodnutími je namísto otázka, zda se promlčuje případně i samotné morální zadostiučinění. Vzhledem k tomu, že se nejedná o majetkové právo, mělo by se jednat o právo nepromlčitelné. Z tohoto úhlu pohledu by se mohlo zdát, že hledisko běhu času by pro takovéto právo nemělo mít význam. Ovšem, jak konstatuje shodně právní teorie i praxe s odkazem na plynutí času, s přihlédnutím k obecně uznávané zásadě *vigilantibus iura*. Soud má rozhodovat pouze v takovém případě, je-li na poskytnutí právní ochrany ještě právní zájem. Podle těchto názorů nemůže morální zadostiučinění již splnit svůj účel, pokud nárokovaná ochrana není již efektivní (např. omluva v tisku po deseti letech).¹⁰²

Oproti tomu je ovšem správně namítáno, že v některých případech může zásah do osobnostních práv nastat až s velkou časovou prodlevou po vlastním jednání a případné promlčení (tak, jak je navrhované v novém občanském zákoníku) by mohlo neblaze zasáhnout do osobnostních práv fyzické osoby.

¹⁰¹ SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. Promlčitelnost či nepromlčitelnost nároku na náhradu nemajetkové újmy za neoprávněný zásah do osobnostních práv. *Bulletin advokacie*, č.11/2010, s. 46

¹⁰² RYŠKA, M., *Ochrana osobnosti v aktuální soudní praxi*. Brno 2010. 138 s. Rigorózní práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Veveří 158/70, 602 00 Brno-Veveří. Dostupný z: http://is.muni.cz/th/31388/pravf_r/?lang=en, s. 102.

„Paušální zohlednění otázky uplynutí času při posuzování nároku na poskytnutí ochrany nehmotné sféře osobnosti a poskytnutí přiměřeného morálního zadostiučinění není dle mého názoru spravedlivým přístupem k právům poškozených. Nehmotná stránka daných nároků odůvodňuje dle mého mínění potřebu jiného úhlu pohledu na posuzování nároku. Předmětem úvah soudů by mělo být zodpovězení otázky, zda v konkrétním případě konkrétní neoprávněný zásah může být v době rozhodování soudu (podání žaloby) zmírněn některou z forem morální satisfakce. Důvody takto uplatňovaných nároků jsou natolik osobní, že otázka, zda je možno požadovanou morální satisfakci dosáhnout jejího účelu, tj. zmírnění následku neoprávněného zásahu, může být zodpovězena až po zjištění a zhodnocení všech okolností případu a nikoliv pouze zkonstatováním této nemožnosti s odkazem na prekluzi práva.“¹⁰³

Osobně se domnívám, že uplatňovat zásadu *vigilantibus iura* je v tomto případě na místě a i promlčitelnost nároků na finanční zadostiučinění je správné. Nicméně otázkou zůstává, od kdy počíná běžet promlčecí lhůta. Pokud promlčecí doba běží ode dne, kdy právo mohlo být vykonáno poprvé, je třeba si klást otázku, který je to den. Kdy byla snížena důstojnost a vážnost fyzické osoby ve společnosti? I zde je situace poměrně nejednotná, nicméně soudy v současné době preferují stanovisko, že lhůta počíná běžet již od okamžiku neoprávněného zásahu, nikoliv od okamžiku, kdy vznikne postiženému újma. Jak ukazuje článek ze dne 13.6.2011 v Lidových novinách¹⁰⁴, bude toto i nadále jedním z problémů, se kterými se soudy budou muset vypořádat. Vzhledem k tomu, že v dané kauze můžeme očekávat i mediální tlak, kdy média budou tlačit na „soucitnou“ pilu, bude toto jistě aktuální otázkou některých dalších měsíců. Vzhledem k tomu, že právo je zároveň sociální fenomén, může tato situace působit na nové dotváření práva soudy. Nicméně je třeba odhlédnout od přebytečného sentimentu a nahlížet na kauzu střídmě a věcněprávně.

Poslední otázkou je otázka promlčení nároků na finanční zadostiučinění z hlediska navrhované rekonstrukce občanského zákoníku. Poslední návrh, se kterým se v okamžiku vypracovávání této práce seznámila, upravoval předmětnou problematiku následujícím způsobem:

¹⁰³ NERADOVÁ, Věra. Zamyšlení nad otázkou zohlednění „plynutí času“ při uplatnění nároků z titulu ochrany osobnosti. *Právní rozhledy*. 10/2011, s. 362

¹⁰⁴ DRCHAL, Václav. „Prošvihnutá“ lhůta a okamžik slepoty, *Lidové noviny*, 13.6.2011

„§ 604 V případě práva na život a důstojnost, jméno, zdraví, vážnost, čest, soukromí nebo obdobného osobního práva se promlčují jen práva na odčinění újmy způsobené na těchto právech.“

Osobní práva nemajetkové povahy se tak nepromlčují. Je-li však na nich způsobena újma, promlčí se právo na jednotlivá plnění vyplývající z této újmy, tj. včetně nároků na peněžité zadostiučinění.

§ 612 odst. 1) pak stanoví: *„Okolnosti rozhodné pro počátek běhu promlčecí lhůty u práva na náhradu škody zahrnují vědomost o škodě a osobě povinné k její náhradě. To platí obdobně i pro odčinění újmy.“*

Ve výše uvedeném ustanovení je v podstatě převzat současný právní stav. Dalším relevantním ustanovením je § 628, které stanoví následující:

„(1) Právo na náhradu škody nebo jiné újmy se promlčí nejpozději za deset let ode dne, kdy škoda nebo újma vznikla.

(2) Byla-li škoda nebo újma způsobena úmyslně, promlčí se právo na její náhradu nejpozději za patnáct let ode dne, kdy škoda nebo újma vznikla. To platí i v případě vzniku škody nebo újmy porušením povinnosti v důsledku úplatkářství spočívajícího v nabídce, slibu nebo dání úplatku jiným než poškozeným nebo v přímém či nepřímém vyžádání úplatku od poškozeného.

(3) Pro právo vzniklé z újmy na svobodě, životě nebo na zdraví se odstavce 1 a 2 nepoužijí.“

Nový občanský zákoník tedy navrhuje stanovit u náhrady škody a podobně i u nemajetkové újmy jednotnou desetiletou objektivní promlčecí lhůtu, která počíná běžet vznikem škody. Objektivní promlčecí lhůta je však vyloučena pro případ újmy na svobodě, životě a zdraví.

5.5. Srovnání uplatnění nároků podle § 444 a § 13 odst. 2

5.5.1. Poskytování peněžité satisfakce podle § 444 o.z. - bolestné a ztížení společenského uplatnění

Poskytování peněžité náhrady bylo již dříve upraveno v § 444 občanského zákoníku a to v případě nemateriální újmy za způsobenou bolest a ztížení společenského uplatnění. Vzhledem k tomu, že náhrada škody na zdraví je v tomto případě podřazena zvláštnímu režimu, ačkoliv má podle mého názoru do značné míry

charakter imateriální újmy, budu se v následujících odstavcích věnovat i této problematice.

Jak již jsem naznačila v kapitole 3., spadají tyto nároky podle mého názoru taktéž spíše do nároků na zadostiučinění imateriální újmy, neboť jejich majetková hodnota je nevyčíslitelná. Z toho důvodu se nabízí otázka, zda i zde je namístě peněžité zadostiučinění (z výše uvedeného na základě logického argumentu a *minori ad maius ano*), a jakým způsobem má být tato imateriální újma vyčíslována.

V současných právních úpravách převládají v Evropě dva přístupy. „*První lze s mírnou nadsázkou označit za přístup anglosaský, druhý má své kořeny na kontinentální Evropě. Common law systém založený na volné úvaze soudu vychází z dlouholetých tradic a zkušenosti anglosaských soudů při posuzování obdobných případů na základě precedentů. Na druhé straně kontinentální systém zastoupený především napoleonským Code civil a italským Codice civile vychází z lékařského ohodnocení zdravotní nezpůsobilosti, jemuž se na základě znaleckého posudku lékaře přisuzuje určitý počet bodů, které se pak promítnou do finančního odškodnění nemateriální újmy. Celý systém bývá často označován jako tabulkový, poněvadž počet bodů za konkrétní újmu na zdraví stanoví tabulka.*“¹⁰⁵

V souvislosti s návrhem nového občanského zákoníku se právě v této oblasti strhla široká diskuse, zda při navrhované úpravě navázat na současnou tabulkovou úpravu za bolestné a ztížení společenského uplatnění (viz vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění).

První linie, zastoupená i samotnými redaktory nového občanského zákoníku, vychází z předpokladu, že lidské zdraví, život a soukromí jsou hodnoty, nezměřitelné ekonomickými měřítky a vytvoření objektivních kritérií pro lidské utrpení spočívajících v bodovém systému je nedůstojné. Jak konstatuje Melzack, „*vnímání bolesti je u každého člověka jiné a jinak se také projevuje u různých kultur. Podněty vyvolávající nesnesitelnou bolest u jednoho člověka, mohou být snášeny druhou osobou bez mrknutí oka.*“¹⁰⁶

¹⁰⁵ VLASÁK, M. Náhrada nemajetkové újmy v Principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku. *Jurisprudence*, 2009, č. 4, s. 40-49.

¹⁰⁶ MELZACK, Ronald. *Záhada bolesti*. I. vydání. Praha : Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1978. 188 s, s. 15

Odůvodnění koncepční změny satisfakce za imateriální újmu na zdraví pak vychází právě z této premisy: „*Pokud jde o nemajetkové újmy na zdraví nebo náhrady při usmrcení, opouští se pojetí § 444 odst. 2 a 3 platného občanského zákoníku a vůbec myšlenka, že by sazebník výše náhrad měl a priori stanovit zákon nebo dokonce podzákonný předpis, aby se tak zjednodušilo rozhodování soudů. Nehledě k tomu, že obdobný přístup standardní zákonné úpravy nevolí a nabízejí soudům - ačli vůbec (např. francouzský Code civil nebo švýcarský Zivilgesetzbuch tyto otázky vůbec neřeší a dávají soudci volnou ruku - je třeba hlavně poukázat, že rozhodnutí jednotlivého právního případu náleží jen soudci a zákonodárna moc, natož moc výkonná nemá v působnosti nařizovat soudu, jak má jednotlivý případ rozhodnout. Soukromý život je nekonečně variabilní a snaha po jeho nivelizaci v záležitostech tak navýsost individuálních jako jsou bolest, důsledky újmy na zdraví pro další budoucnost postiženého nebo ztráta blízkého člověka není důvodná.*“¹⁰⁷

Na druhé straně pak stojí určitá skupina justiční a zejména advokátní praxe, která upozorňuje na právní nejistotu subjektů práva, která při uplatňování práva vznikne. Domnívají se, že současné české právní prostředí není na dostatečné úrovni, aby mu volná úvaha soudu zajistila spravedlivý přístup k právu.

Podle těchto zastánců systém bez bodového ohodnocení „*nemůže fungovat předvídatelně, s rovným či alespoň srovnatelným odškodněním za nemateriální újmu ve skutkově (relativně) srovnatelných případech.*“¹⁰⁸ Zatímco stanovisko redaktorů reflektuje materiální obsah osobnostního práva na zdraví jako vždy individuálního a nezměřitelného statku, linie druhá spíše apeluje na procení zásady spravedlnosti, tak jak v moderní právní teorii byla znovu charakterizována Herbertem Hartem.¹⁰⁹

Opuštění tabulkového systému by vedlo ke vzniku soudcovského práva, které by se stabilizovalo až po uplynutí delšího časového horizontu od přijetí nového občanského zákoníku. Kritizováno je také jediné rozhodující kritérium k přiznání nároků, které spočívá v zásadách slušnosti.

¹⁰⁷ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku ke dni 2.6.2011, s. 1150

¹⁰⁸ MIKYSKA, Martin. Náhrada škody újmy na zdraví podle návrhu nového občanského zákoníku – krok kupředu nebo zpět?, *Právní rozhledy*. 22/2008, s. 826

¹⁰⁹ „Spravedlnost je proto tradičně považována za něco, co udržuje nebo obnovuje rovnováhu či úměrnost, a její hlavní pravidlo se často vyjadřuje větou „Posuzuj podobné případy podobně“, ačkoli zde je třeba doplnit „Posuzuj odlišné případy odlišně“. HART, H.L. A. *Pojem práva*. I. vydání. Praha : nakladatelství PROSTOR, s.r.o., 2004. 312 s. ISBN 80-7260-103-2. s. 161

Tento neurčitý právní pojem opět ponechává vyšší míru volného prostoru pro rozhodování soudcům. Jak správně podotýká Blanka Tomančáková, „*předmětem této diskuse je tedy míra volnosti, kterou bychom měli svěřit soudům rozhodujícím v konkrétních případech o nemajetkové újmě na zdraví nebo náhradě při usmrcení.*“¹¹⁰

Zobecním-li předmětnou debatu, opět je tak výsledkem diskuse právně-filosofický problém, do jaké míry je právo pouze souborem právních norem či je rozhodování soudce jedním z prostředků tvorby práva.

Do jisté míry je volnost soudního uvážení v této věci totiž z praktického hlediska na zvážení. Ačkoliv se domnívám, že teoretické východisko zvolené redaktory nového občanského zákoníku je správné, v praxi je podle mého názoru obava z přílišného prostoru pro soudní uvážení na místě. Do jisté míry opravňují k této obavě řady velmi spekulativních rozhodnutí soudů první instance např. ve sporech na peněžité zadostiučinění, která často postrádají dostatečné odůvodnění co do důvodu i výše nároku. V tabulkových hodnotách k takové variabilitě v rozhodovací praxi nedochází. Argument Tomančákové, že „*česká praxe v tomto směru určitě nebude mít problémy, jak je jasně vidno i z rozhodnutí v souvislosti s § 13 ObčZ v případech náhrady škody, nekalé soutěže, atd., kde soudy bez problémů (a bez tabulek) rozhodují o výši náhrady*“¹¹¹, tak podle mého názoru spíše nahrává kritikům nového režimu ohodnocení imateriální újmy na zdraví, neboť právě rozhodnutí v § 13 odst. 2 jsou v první instanci často katastroficky nesjednocená, disproporciální a neodůvodněná.

Jakousi třetí alternativu nabízí Vlasák.¹¹² Ten navrhuje opustit současný tabulkový systém za podmínky, že jediným kritériem nebudou pouze zásady slušnosti. Přitom jako kritéria další navrhuje zejména následující:

- závažnost způsobené škody na zdraví, tzn. zda byly zasaženy (poškozeny) životně důležité orgány,
- možnost vyléčení či eliminace způsobené škody, tzn. zda v důsledku poškození je poškozený omezen ve svém způsobu života a jestli je nucen k pravidelným

¹¹⁰ TOMANČÁKOVÁ, Blanka. Kolikrát ještě budeme diskutovat kolik za lidské utrpení? *Právní rozhledy*. 2009, roč. 17, č. 3, s. 99-101, s. 100

¹¹¹ TOMANČÁKOVÁ, Blanka. Kolikrát ještě budeme diskutovat kolik za lidské utrpení? *Právní rozhledy*. 2009, roč. 17, č. 3, s. 99-101, s. 101

¹¹² VLASÁK, M. Náhrada nemajetkové újmy v Principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku. *Jurisprudence*, 2009, č. 4, s. 40-49.

kontrolám u lékařů, dalším operativním zákrokům či se v důsledku poškození zdraví stal alespoň do určité míry závislý na přístrojovém vybavení,

- mělo by se přihlížet k míře zavinění (nedbalosti).¹¹³

Důležitým aspektem bude jednoznačně i princip proporcionality, jehož uplatnění Ústavní soud již několikrát zdůrazňoval i v případech určování výše náhrad za bolestné či ztížení společenského uplatnění v případě aplikace vyhlášky č. 440/2001 Sb.¹¹⁴

Ostatně i principy PETL nabízejí širší okruh kritérií při úvahách o výši odškodného. V praxi se domnívám, že v případě přijetí nového občanského zákoníku zřejmě k tak vysoké míře právní nejistoty nedojde, neboť soudy nejprve zřejmě budou vycházet ze současných judikатурních závěrů a budou zřejmě zohledňovat i „tabulkové ohodnocení“ v současném platném podzákonném právním předpise, kterým je vyhláška č. 440/2001 Sb.

5.5.2. Problematika ustanovení § 444 odst. 3 na jednorázové odškodnění pro případ smrti a nároku na ochranu osobnosti v případě zásahu do soukromí a rodinného života uplatňovaného podle § 13

Veškeré argumenty, směřující proti bodovému ohodnocení při bolestném, pak samozřejmě platí i pro poněkud nešťastnou snahu zákonodárce, kterou v roce 2004 novelou 47/2004 Sb. doplnil občanský zákoník o § 444 odst. 3, který stanovil jednorázové odškodnění za usmrcení a to ve výši:

- a) manželovi nebo manželce 240 000 Kč,
- b) každému dítěti 240 000 Kč,
- c) každému rodiči 240 000 Kč,
- d) každému rodiči při ztrátě dosud nenarozeného počatého dítěte 85 000 Kč,
- e) každému sourozenci zesnulého 175 000 Kč,
- f) každé další blízké osobě žijící ve společné domácnosti s usmrceným v době vzniku události, která byla příčinou škody na zdraví s následkem jeho smrti, 240 000 Kč.

Ustanovení, které zavedlo do českého právního řádu tzv. náhradu za imateriální škodu, bylo ovšem velmi nesystematické a nekoncepční. Zřejmě tak chtěli legislativci

¹¹³ VLASÁK, M. Náhrada nemajetkové újmy v Principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku. *Jurisprudence*, 2009, č. 4, s. 40-49.

¹¹⁴ Viz např. III. ÚS 350/03

reagovat na výtky Evropského soudu pro lidská práva, nicméně o šťastné normotvorbě se v tomto případě nedá mluvit.

Již po přijetí tohoto ustanovení se v odborné veřejnosti strhla debata, jaké stanovisko zaujmou soudy při aplikaci tohoto ustanovení. Mach ve svém článku nabízel tyto tři alternativy, ke kterým podle jeho názoru mohlo dojít:

1. přijetím ustanovení § 444 odst. 3 bude eliminován důvod přiznávat náhradu imateriální újmy podle § 13 odst. 2, přiznáváno bude pouze morální zadostiučinění
2. přijetí § 444 odst. 3 nebude mít vliv na realizaci práva pozůstalých podle § 444 odst. 3
3. přijetí § 444 odst. 3 neovlivní samotný nárok na finanční satisfakci podle § 13 odst. 2, nicméně přiznání náhrady škody podle § 444 odst. 3 bude mít vliv na přiznání finanční satisfakce podle § 13 odst. 2.¹¹⁵

Varianta číslo 1 však byla brzy překonána nálezem Ústavního soudu Pl. ÚS 16/04 ze dne 4.5.2005. Ústavní soud mimo jiné konstatoval, že ustanovením § 444 odst. 3 „zákonodárce upravil způsob a rozsah náhrady za tento druh imateriální škody. Tato úprava neumožňuje svojí jednoznačností žádný prostor pro odlišný výklad. Je však natolik paušální, že ji nelze považovat za vyčerpávající řešení daného problému. Proto nevyklučuje, pokud jednorázové odškodnění není dostatečnou satisfakcí za vzniklou újmu na osobnostních právech, aby se dotčené osoby domáhaly další satisfakce podle ustanovení na ochranu osobnosti.

Ústavní soud v této souvislosti cítí potřebu zdůraznit, že z legislativního hlediska by bylo správnější opustit stávající pojetí škody jako majetkové újmy a pokládat za škodu i újmu vzniklou působením na tělesnou a duchovní integritu poškozeného. K takovému pojetí se ostatně hlásí i principy evropského deliktního práva, které definují škodu jako majetkovou nebo nemajetkovou újmu zákonem chráněného zájmu. Tyto principy, i když mají základ v soukromé iniciativě, mají významný dopad na legislativu evropských států, která se postupně tomuto pojetí přizpůsobuje, čehož příkladem je např. připravovaná novela občanského zákoníku v Rakousku.“

¹¹⁵ MACH, Jan. Vztah odškodnění dle § 444 odstavce 3 občanského zákoníku a satisfakce dle § 13 odstavce 2 občanského zákoníku v případě úmrtí blízké osoby. *Zdravotnictví a právo : Právní a daňový průvodce pro zdravotnictví*. 2005, č. 8, s. 2-5, s. 4

Odlišné stanovisko k nálezu prezentovali soudci Balík a Výborný. Ti argumentovali, že „*Ustanovení § 444 odst. 3 občanského zákoníku v případě náhrady škody za usmrcení nebrání tomu, aby soud při analogické aplikaci ustanovení § 13 odst. 2, 3 občanského zákoníku rozhodl o vyšším jednorázovém odškodnění, bude-li provedeným dokazováním prokázáno, že škoda, např. v podobě citové újmy, je vyšší než částka uvedená v citovaném ustanovení. Obdobně lze – pokud jde o stanovení výše jednorázového odškodnění – postupovat i v těch případech, v nichž ke škodě došlo před novelou provedenou zákonem č. 47/2004 Sb.*“

Pro soudní praxi se tak nabízela alternativa č. 2 a č. 3. Odpověď, zda může ustanovení § 444 odst. 3 sloužit jako vodítko pro přiznávání peněžité satisfakce v případě vzniku imateriální újmy spočívající v zásahu do osobnostních práv smrti osoby blízké, se pokusil podat Nejvyšší soud ve svém rozsudku sp.zn. 30 Cdo 5188/2007 ze dne 21.12.2009.

„Podle ustálené soudní praxe lze přiznat postižené fyzické osobě podle ustanovení § 13 odst. 2 a 3 obč. zák. peněžité zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou zásahem do osobnostního práva na soukromí a rodinný život v důsledku usmrcení osoby blízké. Ustanovení § 13 obč. zák. ovšem nevymezuje případnou hranici (ať minimální nebo maximální) pro určení jeho výše. Pouze hovoří o tom, že zadostiučinění musí být přiměřené. Určení výše nároku na přisouzení náhrady nemajetkové újmy v penězích lze v zásadě proto zjišťovat značně obtížně. Vesměs se tudíž uplatní postup podle ustanovení § 136 o.s.ř. , kdy soud tuto výši určí podle své úvahy. I ta však podléhá hodnocení. Soud je zde povinen vycházet z úplně zjištěného skutkového stavu a opírat se o zcela konkrétní a přezkoumatelná hlediska. Základem posouzení podle zmíněného ustanovení je proto zjištění takových skutečností, které soudu umožní založit úvahu na určitém kvantitativním posouzení základních souvislostí posuzovaného případu.

Na uvedenou problematiku navazuje novela občanského zákoníku provedená zákonem č. 47/2004 Sb. , která s účinností od 1.5.2004 zakotvila shora citované nové ustanovení § 444 odst. 3 obč. zák. Zakládá originární právo na jednorázové odškodnění pozůstalých uvedených pod písm. a) až f) za nemajetkovou újmu, která jim vznikne v případě usmrcení osoby blízké. Rozsah odškodnění je dán stanovením absolutních částek, na které pozůstalému vzniká nárok, prokáže-li existenci příbuzenského či jiného

obdobného poměru s usmrceným, a to bez dalšího dokazování. Z uvedeného lze dovozovat, že záměrem zákonodárce bylo upravit odškodnění pozůstalých při usmrcení blízké osoby za nemajetkovou újmu v případě intenzity a okolností, které jsou obvyklé. Na druhé straně - jak konstatoval Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 4.5.2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/04 - je tato úprava natolik paušální, že ji nelze považovat za vyčerpávající řešení daného problému, a nevylučuje, pokud jednorázové odškodnění není dostatečnou satisfakcí za vzniklou újmu na osobnostních právech, aby se dotčené osoby domáhaly další satisfakce podle ustanovení na ochranu osobnosti. Lze proto souhlasit s názorem odvolacího soudu, že ve sporech na ochranu osobnosti, lze paušálních limitů stanovených v ustanovení § 444 odst. 3 použít jako vodítka při stanovení náhrady nemajetkové újmy v penězích. Pro navýšení náhrad nad paušální jednorázové částky zakotvené v ustanovení § 444 odst. 3 obč. zák. cestou ustanovení § 13 odst. 2 a 3 obč. zák. je místo v případech mimořádných, tj. v případech mimořádné závažnosti vzniklé nemajetkové újmy či při mimořádných okolnostech, za nichž k porušení práva došlo.

V projednávané věci odvolací soud dostatečně zjistil rozhodné skutečnosti ohledně závažnosti vzniklé nemajetkové újmy a konkrétních okolností, za kterých došlo k neoprávněnému zásahu do osobnosti žalobce a) s tím, že dospěl k opodstatněnému závěru, že intenzita a šíře nemajetkové újmy nepřekračuje v daném případě „obvyklou“ úroveň. Za této situace postupoval správně, pokud při určení výše náhrady nemajetkové újmy v penězích podle ustanovení § 13 odst. 2 a 3 obč. zák. , ke které došlo ještě před účinností novely občanského zákoníku provedené zákonem č. 47/2004 Sb. , tj. před 1.5.2004, použil jako vodítka ustanovení § 444 odst. 3 obč. zák. a peněžité zadostiučinění náležející žalobci a) stanovil v přiměřené výši 240.000,- Kč.“

Předmětná argumentace Nejvyššího soudu však našla řadu odpůrců a jeví se kontroverzní hned z několika bodů: Za prvé soud použil jako argument právní úpravu, která v době případu nebyla platná a účinná a stala se účinnou teprve po nastalém skutku. Proto se i použití analogie jeví jako retroaktivní. Za druhé soud oba dva instituty (finanční zadostiučinění podle § 13 odst. 2 a § 444 odst. 2) dostatečným způsobem nerozlišil a v podstatě tak ještě snížil distinktivitu při interpretaci obou ustanovení.¹¹⁶

¹¹⁶ Srovnej také argumentaci v VLASÁK, Michal. Náhrada nemajetkové újmy v případě usmrcení osoby blízké. *Právní fórum (Wolters Kluwer ČR, a.s.)*. 2010, č. 4, s. 189

To je podle mého názoru v logickém rozporu s názorem Nejvyššího soudu, který prezentoval 30 Cdo 4318/2007: „*Legislativní pojetí škody jako materiální újmy nevylučuje, aby se jednotlivec domáhal náhrady za nemateriální újmu, spočívající v zásahu do osobnostních práv cestou ochrany osobnosti podle § 11 a § 13 občanského zákoníku. Jedná se o jiný nárok, než je náhrada škody, jejíž způsob a rozsah náhrady odškodnění pozůstalých za ztrátu blízké osoby upravil § 444 odst. 3 obč. zák. v důsledku jeho novely provedené zák. č. 47/2004 Sb. s účinností od 1. 5. 2004.*“

Pokud mluvíme o dvou odlišných nárocích, pak by zřejmě bylo namístě, aby oba nároky a jejich výše nebyla uplatňována analogicky. Konstrukce § 444 odst. 3 občanského zákoníku pak v souběhu s § 13 odst. 2 občanského zákoníku tak stále působí nesystematicky, ostatně i s ohledem na vývoj evropského deliktního práva a navrhovaný nový občanský zákoník, které bodové ohodnocení vůbec odmítá. Argumentace a rozpory v tomto směru byly naznačeny již v minulém oddíle. Trend ovšem směřuje k individuálnímu posouzení konkrétního případu soudem. Ať tak či onak lze jenom konstatovat, že současný legislativní kočkopes je třeba nahradit a umožnit tak prostor pro konstantnější vývoj soudní aplikace.

Závěr

Na závěr této práce bych ráda shrnula poznatky, které byly výše uvedeny. Zejména se domnívám z hlediska de lege ferenda, že současný právní stav, kdy není dostatečným způsobem jednoznačně rozlišováno mezi pojmy újma a škoda, je pro právní praxi zcela nevyhovující.

Jednou z funkcí práva je jeho schopnost zabezpečit stabilitu ve vztazích mezi jednotlivci navzájem a mezi jednotlivci a společnostmi. K dosažení optimální efektivity a funkčnosti práva je proto třeba mít vždy na zřeteli, že právní normy mají být souladné a nerozporné, tak aby při svém jednání byl člověk schopen posoudit jeho následky, eventuálně zvážit, zda se jedná o jednání právní či protiprávní a jaké jsou jeho následky.

Oblast deliktního práva v českém právním řádu dostatečnou stabilitu zejména pro laickou veřejnost neposkytuje.

Jakkoliv za pramen práva v širším slova smyslu lze považovat i soudní judikaturu, která dotváří právo, obecným zájmem je konfliktům mezi právními normami předcházet.

Moderním trendem v deliktním právu je také jistá tendence k sjednocování právních úprav, nicméně dosud zatím pouze k jejich pozvolné unifikaci na základě teoretických východisek, nikoliv přímých zásahů.

Dochází tak k spontánní evropeizaci zejména prostřednictvím vytváření některých obecných dokumentů předních odborníků, které nejsou závazné, nicméně mají významný vliv na legislativu i judikaturu.

Také návrh nového občanského zákoníku se k tomuto postupnému sjednocování a využití principů evropského deliktního práva hlásí, nicméně ve své úpravě zůstal na půli cesty. Je na zvážení, zda by razantní diskontinuita (která v řadě jiných oblastí nastane) neprospěla také nové úpravě občanského zákoníku při úpravě otázek imateriální újmy a škody.

Také je otázkou, jakým způsobem bude právo aplikováno v případě přijetí této rekodifikace občanského zákoníku. Do jisté míry je také sporné, která konstantní judikatura bude i nadále použitelná, a u které bude muset dojít k nové interpretaci na základě nových ustanovení v občanském zákoníku.

V neposlední řadě je třeba z hlediska úvah de lege ferenda popřemítat nad novými trendy, které se ve společnosti objevují. Z těchto trendů vyplývají i nové

žalobní nároky v oblasti zásahů do osobnostních práv, např. otázky náhrady imateriální újmy za nechtěné narození dítěte, početí (*wrongful birth*) a nechtěné početí dítěte (*wrongful conception*). Potud bude také zajímavé sledovat rozdílnost pojetí systému sepsaných právních norem v zákoně (*law in books*) a právních norem aplikovaných (*law in action*).

Knižní publikace:

ADAMOVIÁ, Karolina aj. *Pocta Antonínu Kandovi k 75. narozeninám*. I. vydání. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005. 391 s. ISBN 80-86898-29-6.

BEDNÁŘ, Václav aj. *Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. I. vydání. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2010. 396 s. ISBN 978-80-7380-265-3.

ELIÁŠ, Karel aj. *Občanský zákoník: velký akademický komentář I. svazek*. I. vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2008. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7.

FIALA, Josef aj. *Občanské právo hmotné*. II. opravené a doplněné vydání. Brno : MU v Brně a nakladatelství DOPLNĚK, 1998. 404 s. ISBN 80-210-1733-3.

HARRISON, Ross. Jeremy Bentham. Honderich: Oxford University Press, 1995, p. 85–88

HART, H.L. A. *Pojem práva*. I. vydání. Praha : nakladatelství PROSTOR, s.r.o., 2004. 312 s. ISBN 80-7260-103-2.

JANKE, Wolfgang. *Filosofie existence*. I. vydání. Praha: Mladá fronta, 1994. 247 s. ISBN 80-204-0510-0.

KELSEN, Hans. *Všeobecná teorie norem*. I. vydání. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2000. 470 s. ISBN 80-210-2325-2.

KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří aj. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. IV. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6.

KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. I. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 248 s. ISBN 80-7179-028-1.

KOMÁRKOVÁ, Božena. *Původ a význam lidských práv*. I. vydání. Praha : Státní pedagogické nakladatelství v Praze, 1990. 234 s. ISBN 80-04-25384-9.

LOCKE, John. *Druhé pojednání o vládě*. II. vydání. Praha: Svoboda, 1992. 184 s. ISBN 80-205-0222-X

MACUR, Josef. *Odpovědnost a zavinění v občanském právu*. I. vydání. Brno : Universita J. E. Purkyně v Brně – právnická fakulta, 1980. 215 s.

MACH, Jan aj. *Zdravotnictví a právo: komentované předpisy*. I. vydání. Praha: Nakladatelství Orac, s.r.o., 2003. 351 s. ISBN 80-86199-50-9.

MACH, Jan; STOLÍNOVÁ, Jitka. *Právní odpovědnost v medicíně*. I. vydání. Praha : nakladatelství Galén, 1998. 352 s. ISBN 80-85824-88-4.

MELZACK, Ronald. *Záhada bolesti*. I. vydání. Praha : Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1978. 188 s.

MONTESQUIEU, Charles. *O duchu zákonů*. I. vydání. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1947. 348 s.

NAKONEČNÝ, Milan. *Lexikon psychologie*. I. vydání. Praha : nakladatelství VODNÁŘ, 1995. 397 s. ISBN 80-85255-74-X.

ONDOK, Josef Petr. *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*. I. vydání. Praha : Nakladatelství TRITON s.r.o., 2005. 214 s. ISBN 80-7254-486-1.

PAVLÍČEK, Václav aj. *Ústava a ústavní řád České republiky: 2. díl Práva a svobody*. II. doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha : LINDE PRAHA a.s., 1999. 975 s. ISBN 80-7201-170-7.

PAYNE, Jan. *Smrt – Jediná jistota*. I. vydání. Praha : Nakladatelství TRITON, 2008. 223 s. ISBN 978-80-7387-046-1.

POLICAR, Radek; TĚŠINOVÁ, Jolana; ŽĎÁREK, Roman. *Medicínské právo*. I. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. 414 s. ISBN 978-80-7400-050-8.

PŘIBÁŇ, Jiří. *Disidenti práva*. I. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 284 s. ISBN 80-86429-00-8.

ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír aj. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. I. vydání. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935. Svazek první. 1192 s.

ŠVESTKA Jiří, SPÁČIL Jiří, ŠKÁROVÁ Marta, aj. *Občanský zákoník I, II*. II. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 2321 s. ISBN 978-80-7400-108-6.

WEYR, František. *Základy filosofie právní: nauka o poznávání právnickém*. I. vydání. Brno : Nakladatel – A. Píša – knihkupec, 1920. 244 s.

Periodika:

DOLEŽAL, Adam. Informovaný souhlas jako vyjádření autonomie vůle nebo reflexe paternalistického vztahu? Časopis zdravotnického práva a bioetiky [online]. 2011, roč. 1, č. 1 [cit. 2011-06-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal/index.php/medlawjournal/article/view/6>>.

DOLEŽAL, Adam; DOLEŽAL Tomáš. Nahlížení do zdravotnické dokumentace pacienta a sdělování informací o jeho zdravotním stavu po novele zákona o péči o zdraví lidu. *Právní rozhledy*. 2007, č. 15, s. 572.

ELISCHER, David. Náhrada nemateriální újmy de lege ferenda s ohledem na současné trendy deliktního práva. *Právník : Teoretický časopis pro otázky státu a práva*. 2008, č. 10, s. 1101-1107.

ELISCHER, David. Pojetí škody, resp. újmy v aktuálních dokumentech evropského deliktního „soft law“). *Právník : Teoretický časopis pro otázky státu a práva*. 2011, č. 4, s. 378-399.

KADEČKA, Stanislav. Prostředky občanskoprávní ochrany osobnosti v soudní praxi. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2001, č. 2.

KAMLACH, Milan. Několik poznámek k novelizaci občanského zákoníku, *Právo a zákonnost*, č. 3/1991, s. 166 a násl.

MACH, Jan. Vztah odškodnění dle § 444 odstavce 3 občanského zákoníku a satisfakce dle § 13 odstavce 2 občanského zákoníku v případě úmrtí blízké osoby. *Zdravotnictví a právo : Právní a daňový průvodce pro zdravotnictví*. 2005, č. 8, s. 2-5.

MÚKA, Ondřej. Nemajetková újma v oblasti zdravotnictví. *Zdravotnictví a právo : Právní a daňový průvodce pro zdravotnictví*. 2010, č. 5, s. 2-7.

RYŠKA, Michal. Náhrada škody na zdraví a ochrana osobnosti. *Právní rozhledy*. 2009, č. 16, s. 591-593.

TOMANČÁKOVÁ, Blanka. Kolikrát ještě budeme diskutovat kolik za lidské utrpení? *Právní rozhledy*. 2009, roč. 17, č. 3, s. 99-101.

VARVAŘOVSKÝ, Pavel. Ústavní soud o náhradě škody pozůstalým. *Právní fórum (Wolters Kluwer ČR, a.s.)*. 2005, č. 10.

VLASÁK, Michal. Náhrada nemajetkové újmy v případě usmrcení osoby blízké. *Právní fórum (Wolters Kluwer ČR, a.s.)*. 2010, č. 4, s. 189.

VLASÁK, Michal. Odpovědnost za škodu v evropském a českém kontextu. *Právní fórum (Wolters Kluwer ČR, a.s.)*. 2009, č. 5.

VLASÁK, M. Náhrada nemajetkové újmy v Principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku. *Jurisprudence*, 2009, č. 4, s.40-49.

Judikatura:

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR, sp.zn. 1 Cz 32/78.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 31 Cdo 3161/2008.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 1522/2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 792/2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 744/2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 1542/2003.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 28 Cdo 416/2002.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 28 Cdo 1524/2002.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 137/2007.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 154/2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 179/2004.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 194/2008.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 427/2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 608/2007.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 664/2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 997/2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 1123/2008.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 1778/2005.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 1310/2005.
Usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 1419/2007.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 1678/2004.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 1701/2005.
Usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 1072/2007.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 2092/2007.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 2094/1999.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 2919/2006.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 2951/2006.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 3129/2006.
Usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 3196/2006.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 3361/2007.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 3996/2008.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. Cdon 18/95.
Nález Ústavního soudu ČR, sp.zn. I. ÚS 85/04.
Nález Ústavního soudu ČR, sp.zn. Pl. ÚS 16/04.
Nález Ústavního soudu ČR, sp.zn. I. ÚS 191/05.
Nález Ústavního soudu ČR, sp.zn. II. ÚS 502/2000.
Nález Ústavního soudu ČR, sp.zn. II. ÚS 517/99.
Nález Ústavního soudu ČR, sp.zn. III. ÚS 346/06.
Nález Ústavního soudu ČR, sp.zn. IV. ÚS 154/97.
Nález Ústavního soudu ČR, sp.zn. IV. ÚS 315/01.
Nález Ústavního soudu ČR, sp.zn. II. ÚS 3168/09.
Nález Ústavního soudu ČR, sp.zn. III. ÚS 1275/10.
Nález Ústavního soudu ČR, sp.zn. III. ÚS 2822/07.
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 5410/03 ve věci Tysiac v.
Polsko.

Monetary satisfaction as a legal tool for the protection of personal rights under civil law

Resumé:

The subject of this paper is the issue of the pecuniary satisfaction as a legal instrument of protection of the personality in civil law. It is obvious that the main object of this work is the question of personal rights and its protection, which has its part in constitutional laws.

This paper also analyses the definition of law on protection of personality, an entitlements to sue and to be sued relating to protection of personality.

This essay is divided into five chapters with relatively separated thesis. In the first part the issue of conception of personality is analysed. What is personality in the terms of law? There are two different views - in first personality is identical with human existence, in second view personality is only role assigned to human by system of law.

This part of the work analyses especially socialistic view of person and its protection and iusnaturalistic conception of personality. Both of them have practical impacts on legislation in Czechoslovakia and in Czech Republic as well. Anthropological conception respects new proposal of Civil code, while socialistic view and its basics exerts influence up recent Civil Code nr. 40/1964.

Second part of this work analyses generally personality rights and sources of laws of personality and monistic and dualistic theory.

In third part of this work author presents insufficient legal regulation of legal terms of damage and harm. Recent jurisprudence disagrees with Czech inclusion. This terminological nonsense creates a lot of new misunderstanding. From this view author recommends as correct formulation, formulation incorporated in the Principles of European Tort Law: "Damage requires material or immaterial harm to a legally protected interest." Author also pointed on proof of damage and also on the issues of the causation in law.

Fourth part is concentrated on special instruments that can be used in the case of infringement of personal rights. Czech civil law system separates this special instrument into three relatively independent claims – dilatory claim, restitution claim and satisfaction claim. Satisfaction could be moral, but in some cases, when moral

satisfaction is insufficient judge could decide that satisfaction would be pecuniary. In this part author tries to analyse recent case law relating to disputes on protection of individuality. Work also study problems of postmortal protection of Personality.

Last and key part of this work deals with problem of pecuniary satisfaction. It concentrates on the problems of limitation periods, question of adequacy and other problems, which take their place in court's decisions.

As a *de lege ferenda* problem this paper also takes its consideration a conception of a new Civil Code proposal. Referents of this new code take their inspiration in the fundamental masterpiece of European tort doctrine – Principles of European Tort Law and also in Civil Code of Québec.

Will this new wording be problematic? What kind of questions would have to be solved in future? The time will show, but it is sure now that even the new wording has its own problems and some of them will be (in the case of accepting this code by legislative power) the object of jurisprudence debates.

Klíčová slova:

Osobnost, peněžité zadostiučinění, škoda, materiální újma, imateriální újma

Key words:

Personality, pecuniary satisfaction, damage, material harm, immaterial harm